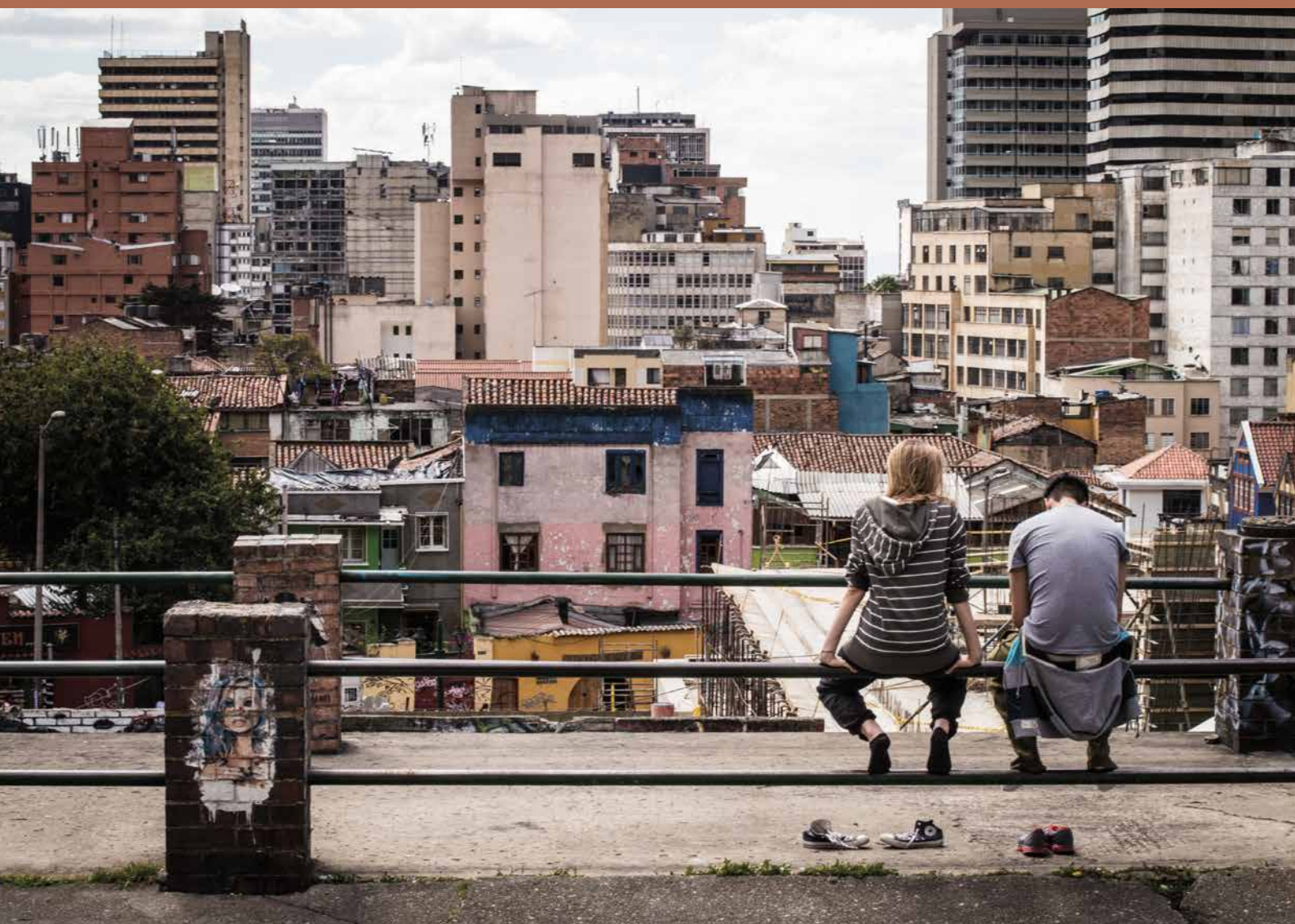

LA VIOLÈNCIA I LA PAU A LES CIUTATS, MÉS ENLLÀ DE LA SEGURETAT HEGEMÒNICA

Autoria: Tica Font, Karlos Castilla

Publicat per:

Centre Delàs d'Estudis per la Pau

Bisbe Laguarda, 4
08001 Barcelona
T. 93 441 19 47
www.centredelas.org
info@centredelas.org

Autoria:

Punts 2 i 3: Tica Font
Punt 4: Karlos Castilla

Agraïments: Solenne Mukeba, Alicia Caravantes

Barcelona, abril 2022

Disseny i maquetació: Esteva&Estêvão

Foto de portada: Delaney Turner; p. 4: Flex Point Securit; p. 7: Max Böhme; p. 9: Álvaro López Renovell;
p. 14: Nick van den Berg; p. 24: Daniela Martinez; p. 33: Jacek Dylag

ISBN: 978-84-09-33966-2

INDEX

Resum executiu	5
1. Introducció	7
2. El marc d'estudi de la pau i la violència a les ciutats	9
2.1 Context	9
2.2 Plantejament conceptual	10
3. Tipologia de les violències	14
3.1 Emigració no triada cap a la ciutat	14
3.2 Ciutat com a destí	15
3.3 Desigualtats socioespacials	17
3.4 Violències directes interpersonalment	18
3.5 Violència contra les dones i contra persones amb identitats sexuals diverses	19
3.6 Extremismes violents	20
3.7 Racisme, xenofòbia, homofòbia i altres formes d'intolerància. . .	21
3.8 Corrupció	22
3.9 Crim organitzat	22
4. Els drets humans a la pau i la convivència local	24
4.1 Garanties normatives dels drets humans enfront de les violències	25
4.2 Garanties no jurisdiccionals dels drets humans enfront de les violències	27
4.3 Garanties jurisdiccionals dels drets humans enfront de les violències	28
4.4 Garanties ciutadanes dels drets humans enfront de les violències	30
4.5 El dret a la ciutat com a punt de trobada de totes les garanties dels drets humans enfront de les violències	30
5. Conclusions i recomanacions	32
Referències Bibliogràfiques i recursos electrònics	34

RESUM EXECUTIU

En primer lloc, s'aborda el marc conceptual en què basem aquest informe. La pau no es contraposa a la guerra sinó a la violència, una violència que s'expressa per diverses vies o tipus: la violència directa (assassinat, tortura, maltractament, insult, intimidació, cops, setge, menyspreu...), la violència estructural (desajustaments estructurals: fam o malnutrició, falta d'accés a l'educació i la sanitat, falta d'accés a l'habitatge, a l'aigua potable o a l'energia...) i la violència cultural (valors, ideologies i creences que es transmeten socialment i que serveixen per a normalitzar, legitimar i justificar la violència estructural i la directa).

La violència, per part seva, és una construcció social complexa conformada per actituds, accions, paraules, estructures o sistemes que causen mal físic, psicològic, social o mediambiental i/o que impedeixen a una persona o a un grup aconseguir el seu potencial humà ple. La violència és una resposta que pot triar-se, la qual cosa la diferencia radicalment del conflicte. Els conflictes poden ser gestionats de múltiples maneres, la seva existència no implica necessàriament l'ús de la violència, ja que els conflictes poden ser abordats de múltiples maneres sent la més adequada el recurs al diàleg i la negociació.

Sovint hi ha confusió entre agressivitat i violència. L'agressivitat és una característica humana individual, que emergeix com a resposta a una amenaça percebuda o real, característica que pot igualment ser educada per la socialització i que no necessàriament ha d'expressar-se per mitjà de la violència.

En segon lloc, aquest informe presenta una caracterització genèrica de les diverses violències que tenen lloc a les nostres ciutats i que s'agrupen en nou categories:

■ Emigració no escollida i la ciutat com a destí

S'observa un desplaçament intens de persones del món rural a la ciutat, desplaçament que ve determinat pel mercat econòmic, que deter-

mina on es generen els llocs de treball. Aquest desplaçament suposa d'una banda el despoblament de les zones rurals i, per una altra, l'arribada de manera regular de noves persones a les ciutats. A les grans ciutats el mercat determina l'ús dels barris i els preus, produint-se fenòmens de gentrificació, terciarització, tematització o turisticació. Que no deixen de ser fenòmens lligats a la privatització i mercantilització de la ciutat.

■ Desigualtats socioespacials

La ciutat presenta una fragmentació espacial que segrega a la ciutadania per nivell socioeconòmic i ètnic. Aquesta segregació s'expressa no només en els indicadors de renda, sinó en l'accés real de la població a l'educació, la salut, la cultura, zones verdes, centres cívics o transport públic. Amb la possibilitat de generar guetos.

■ Violències directes

Violències quotidianes com la discriminació racial, ètnica, cultural, religiosa, per identitat sexual; altres violències com les agressions físiques, relacionades amb esdeveniments multitudinaris musicals o esportius, espais d'oci nocturn, la desatenció d'ancians, l'assetjament infantil i juvenil a escoles o xarxes socials.

■ Violència contra les dones

Sigui en forma d'agressió física, sexual, psicologia, laboral, salarial. La violència que pateixen les dones està directament vinculada a la desigual distribució del poder i a les relacions asimètriques que s'estableixen entre homes i dones, que perpetua la desvaloració del femení i la seva subordinació al masculí.

■ Extremismes violents

Recull les accions violentes comeses per persones radicalitzades que adopten ideologies extremistes com a actes terroristes. La finalitat d'aquests actes és aconseguir objectius polítics, ideològics, religiosos, socials o fins i tot econòmics. El gran repte és com fer front a aquesta amenaça provinent del missatge d'intolerància religiosa, cultural, social o política que sustenta aquestes actuacions violentes i que no passi a formar part del programa de cap partit polític.

■ Racisme, xenofòbia, homofòbia i altres intoleràncies

Les ciutats no són homogènies, contenen múltiples comunitats ètniques, culturals, lingüístiques, religioses o identitats sexuals. Observem un increment de delictes o incidents d'odi i discriminació.

■ Corrupció

La corrupció inclou l'oferiment i la recepció de suborns; la malversació i la negligent assignació de fons i despeses públiques; la infravaloració o la sobrevaloració de costos; els escàndols polítics o financers; el frau electoral; el tràfic d'influències, el finançament il·legal de partits polítics; l'ús de la força pública en suport de dubtoses decisions judicials; les sentències parcialitzades dels jutges; favors indeguts o sous exagerats d'amistats o concursos falsejats sobre obres materials, etc.

■ Crim organitzat

Format per grups de persones que trafiquen amb persones o drogues i que cometen assassinats, segrestos, extorsions, amenaces o altres delictes amb la finalitat d'obtenir beneficis materials o econòmics i/o polítics. El crim organitzat es mou en l'esfera de l'economia il·legal i criminal, i utilitza la violència per a imposar transaccions econòmiques, ja sigui la protecció, el robatori, el xantatge o el comerç il·legal.

En tercer lloc, es mostra com aquestes violències incideixen en els drets humans, així com les garanties que existeixen en el sistema jurídic espanyol per a prevenir i, en molts casos, sancionar els actes de violència que vulneren aquests drets.

L'informe destaca, a partir del desenvolupament d'exemples concrets, que de l'entramat jurídic i institucional que ha de servir per a protegir drets humans, el major nombre de normes i institucions es dirigeixen a atendre les violències directes, unes quantes a les violències estructurals i són gairebé nul·les les que es dirigeixen a les violències culturals.

D'igual manera, es vol mostrar que l'anomenat "dret a la ciutat" pot ser entès des d'aquesta perspectiva com un punt de trobada de totes les garanties dels drets humans (normatives, no jurisdiccionals, jurisdiccionals i ciutadans) enfront de les violències en els entorns locals o més pròxims a la vida quotidiana de les persones.

Finalment, a l'informe es formulen algunes conclusions i recomanacions.

1. INTRODUCCIÓ

Sovint investiguem sobre la pau en termes macroscòpics, com l'anàlisi de les despeses militars, la producció i comerç d'armes o les anàlisis sobre la prohibició d'unes certes armes de destrucció massiva, aquests treballs ens porten a plantejar la necessitat d'investigar i treballar la pau dia a dia en tots els espais i llocs de la vida de les persones, és a dir la construcció de la pau en el micro. En aquest sentit, són les ciutats, els pobles, els territoris, allí on es desenvolupa la quotidianitat de les nostres vides, on hem de buscar respostes a les necessitats més immediates de les persones, creant condicions per a la seguretat humana, la igualtat, la convivència i una vida lliure de violències.

La pandèmia de la COVID-19 ha posat de manifest que les societats en les que vivim són molt injustes i desiguals. Moltes de les persones i grups afectats per la pandèmia són també els més afectats pels diferents tipus de violències. És en aquest espai pròxim a la vida de la ciutadania, on pretenem buscar respostes i alternatives per a la prevenció, reducció i eradicació de les violències, reconeixent la vulnerabilitat radical i la necessitat de cures i protecció, i creant realitats de justícia social, convivència i pau.

Per això, i amb el triple objectiu de caracteritzar les violències que ens envolten, abordar les vulneracions dels drets humans que suposen aquestes violències, reconèixer els treballs que la societat civil duu a terme en la denúncia d'aquestes violències i en solidaritat amb les víctimes d'aquestes, el Centre Delàs d'Estudis per la Pau i el Institut de Drets Humans de Catalunya ens hem plantejat realitzar aquest informe.

L'informe s'estructura en quatre blocs. El primer recull el context internacional d'iniciatives locals que propicien abordar recerques sobre les violències que sorgeixen a les ciutats, com són el compromís dels Objectius de Desenvolupament Sostenible, els compromisos dels governs locals de la Nova Agenda Urbana o la Carta Mundial del Dret a la Ciutat.

El segon bloc pretén situar el tema conceptualment: s'exposaran conceptes clau com el de pau positiva enfront de pau negativa, el concepte de violència i la seva diferència amb el d'agressivitat i es distingirà entre violència estructural, violència directa i violència cultural o simbòlica.

El tercer bloc intenta caracteritzar, d'una manera genèrica i amb un abordatge soci-urbà, les diverses violències que es manifesten a les ciutats, però al mateix temps vol recollir que enfront d'aquestes violències la societat civil s'organitza per a resistir-les, per a elaborar lluites ciutadanes i per a teixir xarxes de suport social i solidaritat entre persones.

El quart bloc pretén abordar aquestes mateixes violències des de la perspectiva de les vulneracions que ressenten els drets humans. Es desenvoluparà com les violències directes, estructurals o culturals afecten als drets i es mostraran diversos instruments jurídics i institucionals que s'ocupen de prevenir i/o sancionar els actes violents que vulneren els drets

humans, establint exemples de normes internacionals, estatals, autonòmiques i les molt poques municipals que es contemplen en el sistema jurídic espanyol com a garanties normatives, no jurisdiccionals, jurisdiccionals i ciutadanes dels drets humans enfront de les violències. Per a finalment, en aquest bloc, analitzar la importància que pot tenir l'anomenat "dret a la ciutat" en la posada en pràctica de les esmentades garanties de drets a nivell local.

Finalment, es presentaran algunes conclusions a les que s'arriba amb el desenvolupament d'aquest informe, així com quatre grans recomanacions que se suggereix tenir en compte quan s'analitzi el tema central d'aquest informe.

2. EL MARC D'ESTUDI DE LA PAU I LA VIOLÈNCIA A LES CIUTATS

2.1 CONTEXT

En els últims anys en algunes ciutats europees de França, Alemanya, Espanya, Bèlgica o el Regne Unit han irromput esclats violents abans impensables. Els fets més destacats, els que més van colpejar anímicament a la població, van ser els atemptats terroristes, que van fer sentir més vulnerables a les poblacions. Però també han estat preocupants les revoltes o esclats socials que tenien com a detonant la detenció d'un jove o les victòries d'unes certes competicions esportives. Algunes violències s'oculten més, unes altres són més visibles, però totes elles són insidioses i cal identificar-les i atallar-les.

En trobades de l'àmbit de governs locals, alguns alcaldes i alcaldesses mostren la seva preocupació per aquests fenòmens socials i creuen que cal actuar i fer front a aquestes situacions. En aquest context, la llavors alcaldessa de Madrid pren la iniciativa i decideix convocar l'any 2017 un Fòrum de debat sobre el problema de les diverses violències que s'entrecruen a les ciutats. Aquest fòrum mundial per la convivència i la pau a les ciutats aborda el problema dels diversos tipus de violències urbanes, es debat sobre els camins i maneres per a eradicar-les, es comparteixen

estudis i bones pràctiques locals que ens permetin transformar les cultures de la violència en cultures de pau.

A Madrid es van celebrar els dos primers Fòrums Mundials sobre les Violències Urbanes i Educació per a la Convivència i la Pau, els anys 2017 i 2018, en ells es va posar de manifest la importància d'introduir el treball per la pau i la convivència als municipis, conclouent que era necessari incorporar en el marc de gestió municipal una **Agenda de Ciutats de Convivència i Pau**. El tercer Fòrum es va celebrar a la Ciutat de Mèxic, amb la presència de diversos governs locals, d'organitzacions de la societat civil i de l'acadèmia, però a causa de la pandèmia, moltes activitats van ser en línia i es van celebrar entre octubre de 2020 i octubre de 2021. S'ha de destacar que en la declaració final es recull que, si fa unes dècades els principals temors cap a la pau se situaven en conflictes internacionals, ara creix la impressió que en els pròxims anys veurem augmentar els conflictes nacionals i urbans propiciats per les desigualtats existents; plasma la necessitat de reconèixer com a emergències les falles estructurals del nostre sistema, com ara la falta d'habitatge, l'accés als serveis de salut o educació, així com l'exclusió de parts de la població pel seu origen, religió o identitat sexual. Es reafirma la necessitat de fer les paus amb el planeta, reconeixent la nostra relació amb la naturalesa i amb la resta de les espècies.

La iniciativa d'impulsar Agendes locals de Convivència i Pau va sorgir al Fòrum de Madrid a l'any 2017 i pretén quedar integrada dins del marc dels grans compromisos municipals com són:

L'Agenda 2030: al setembre de 2015, l'Assemblea General de Nacions Unides va aprovar l'Agenda 2030, o com també se'n diu, els Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS). Aquesta Agenda pretén ser un instrument de planificació per als Estats, els governs regionals i locals. L'Agenda 2030 s'estructura a través de 17 objectius i 169 metes que abasten l'esfera econòmica, la social o l'ambiental, totes elles a favor de les persones, del planeta i de construir una vida millor. Encara que els ODS no són obligatoris, que els municipis se sumin a adoptar-los i a concretar-los a la seva pròpia realitat, suposa sumar esforços, treballar en xarxa amb la resta dels municipis del món i una embranzida a escala mundial, per a avançar cap a un món global més humà i respectuós amb l'entorn en el que transcorre la vida.

La Nova Agenda Urbana: a l'octubre de 2016, l'Assemblea General de les Nacions Unides va confirmar la Nova Agenda Urbana, que va ser aprovada a la Conferència de Nacions Unides sobre l'Habitatge i el Desenvolupament Urbà Sostenible. Aquesta Agenda s'emmarca en l'ODS 11 i s'estructura a través de 160 compromisos. Assumeix alguns dels temes més rellevants per al futur de les ciutats i les persones que habiten en elles: migració, accés a l'habitatge, creixement econòmic inclusiu i medi ambient.

La Carta Mundial del Dret a la Ciutat amplia el tradicional enfocament sobre la millora de la qualitat de vida de les persones centrat en l'habitatge o el treball a l'escala de la ciutat, emfatitzant de manera especial la promoció, respecte, defensa i realització dels drets civils, polítics, econòmics, socials, culturals i ambientals garantits en els instruments de drets humans.

Els Acords de París sobre canvi climàtic van ser adoptats a la COP21 l'any 2015 i van entrar en vigor l'any 2016, el seu objectiu és limitar l'escalfament global mundial; per a aconseguir-lo els països es van comprometre a reduir les emissions de gasos efecte d'hivernacle.

L'Agenda 2030, la Nova Agenda Urbana, els Acords de París i la Carta Mundial del Dret a la Ciutat representen un ideal comú per a construir un futur millor i més sostenible, en el que totes les persones gaudeixin de la igualtat d'accés i gaudi dels drets i de l'accés als beneficis i oportunitats que les ciutats poden oferir a la ciutadania. Comprometre's amb totes aquestes agendes i adoptar els seus objectius és una oportunitat històrica per a aprofitar el paper clau que tenen

les ciutats, com a impulsores i constructores d'unes societats més solidàries i sostenibles en un món cada vegada més urbanitzat.

L'Agenda 2030 assenyala com a Objectiu 16 "Promoure societats justes, pacífiques i inclusives". Aquest objectiu aborda aspectes relacionats amb la convivència, la seguretat ciutadana, les diverses identitats i la pau, així com reduir significativament totes les formes de violència. En aquest context de compromís internacional emmarquem l'oportunitat d'abordar les diverses violències que tenen lloc a les nostres ciutats i proposar polítiques públiques concretes.

2.2 PLANTEJAMENT CONCEPTUAL

La pau no es contraposa a la guerra sinó a la violència, una violència que s'expressa per diverses vies o tipus, que Johan Galtung ha agrupat en tres categories: la violència directa, la violència estructural i la violència cultural.

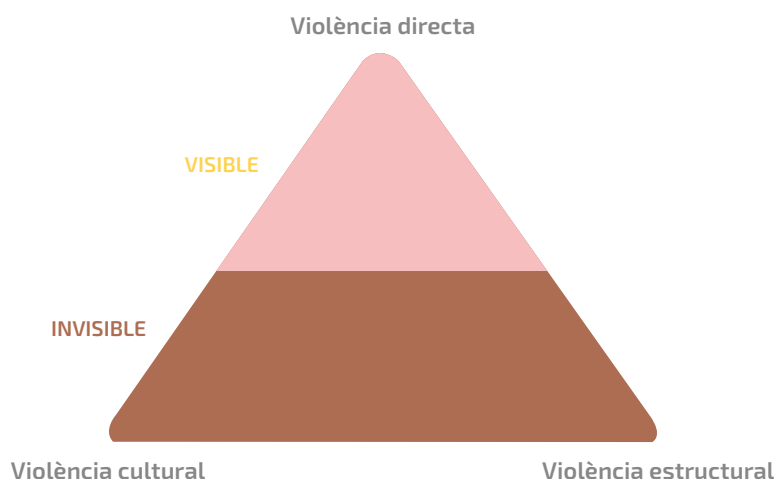
La violència, per la seva part, és una construcció social complexa conformada per actituds, accions, paraules, estructures o sistemes que causen mal físic, psicològic, social o mediambiental i/o que impedeixen a una persona o a un grup aconseguir tot el seu potencial humà. La violència és una resposta que pot triar-se, la qual cosa la diferencia radicalment del conflicte.

La violència es desplega en plural, constituint cultures apreses susceptibles de transformació. Els éssers humans tenen capacitats diverses i depenent de quines es potenciïn en l'educació o quines estructures socials es construeixin col·lectivament, es genera algun dels tipus de violència ja descrits o, per el contrari, s'institucionalitzen vies per a la defensa dels drets humans, la democràcia i l'equitat, i es desenvolupen capacitats per a actuar amb justícia i cura des d'una educació emocional i racional.

Sovint, la falta d'esforços per a eradicar la violència neix de la creença que la violència està inextricablement unida a la naturalesa humana. Aquest lloc comú es deriva de la confusió entre agressivitat i violència, dues nocions que han de desentranar-se. L'agressivitat és una característica humana individual, que emergeix com a resposta a una amenaça percebuda o real, característica que pot igualment ser educada per la socialització i que no necessàriament ha d'expressar-se per mitjà de la violència.

Violències directes: es tracta de les agressions físiques o psicològiques (assassinat, tortura, maltractament, insult, intimidació, cops, setge, menyspreu...) contra persones, que es produeixen per qüestions i contextos diferents.

Les violències segons Johan Galtung

Font: Galtung, Journal of Peace Research, 1990 vol. 27 núm. 3

Violències estructurals: són aquelles produïdes per desajustaments estructurals que afecten les necessitats bàsiques de les persones i que produeixen desigualtats, marginació i desarrelament com: fam o malnutrició, falta d'accés a l'educació i la sanitat, falta d'accés a l'habitatge, a l'aigua potable o a l'energia, un urbanisme que segrega, desocupació, variacions en l'esperança de vida segons el barri en què es visqui, deterioració als ecosistemes, per citar algunes.

L'alternativa per a l'assoliment d'una pau positiva exigeix aconseguir un compromís amb la transformació de les estructures injustes mitjançant polítiques que no només cobreixin les necessitats bàsiques de tots els éssers humans, sinó que les reformulin com a *drets humans* i com a lliure exercici de les capacitats des de la perspectiva dels afectats i afectades.

Violències culturals: es refereixen als valors, ideologies i creences que es transmeten socialment i que serveixen per normalitzar, legitimar i justificar la violència estructural i la directa. Que justifiquen l'existència de pobresa, fam i desigualtats de tota mena, i que discriminen les dones, a col·lectius LGTBQ+, a persones de diferents ètnies, religions o cultures, que justifiquen la discriminació o que neguen els drets de la naturalesa i dels animals.

Aquestes violències, que nien en el llenguatge, l'art, les religions, la ciència o el Dret, es constitueixen en símbols a través dels mitjans de comunicació, cançons, cinema, lectures... i fin i tot es poden articular en lleis, vies totes elles que justifiquen marginacions, exclusions i expulsions dels qui són diferents. Estan a l'arrel dels procediments de legitimació de les violències estructurals i directes, arribant a crear men-

talitats que justifiquen les desigualtats i la resta de les violències estructurals, i que encoratgen les violències directes. L'alternativa consisteix en la seva transformació per cultures per a fer les paus (cultura de pau), on l'educació per a la convivència i la pau juga un paper fonamental preventiu pel que té de subversió de les tres violències esmentades, directa, estructural i cultural.

Alguns dels valors predominants a la societat estan molt arrelats a la preeminència de l'individualisme, això equival al fet que els interessos particulars s'anteposen als interessos grupals o col·lectius, el que explica la percepció generalitzada que els problemes socials són problemes exclusivament individuals. Per això, s'afirma que les persones que pateixen pobresa, exclusió o marginació són responsables elles mateixes d'aquesta situació. Per tant, si una persona està a l'atur i pateix pobresa, és pel fet que no s'ha esforçat prou i el mercat l'ha situat a la posició que mereix tenir a la societat. D'aquesta manera no només es legitima la desigualtat, sinó que es justifica la inacció enfront de les injustícies socials.

El nucli central per comprendre com educar per la pau passa per marcar la diferència entre conflicte i violència. Un conflicte és un xoc, una situació permanent o puntual d'oposició i desacord que sorgeix quan dos o més persones, grups o institucions persegueixen objectius que, de manera real o percebuda, són incompatibles. Poden ser objectius materials (interessos econòmics, territorials, drets...) o bé intangibles (valors, pautes culturals, creences...).

Si alguna cosa pot afirmar-se és que vivim immersos en el conflicte, els nostres dies transcorren entre con-

flictes de tota mena, intrapersonals, interpersonals, intergrupals, interestatals. Davant aquesta realitat, interessa assentar i assimilar tres afirmacions:

- Primera, que la situació de conflicte és una cosa normal, que es dona de manera inevitable a la convivència quotidiana entre països, grups i persones (disputes entre països sobre el dret a pescar en una determinada zona; diferent consideració moral entre persones que defensen una maternitat lliure i els qui s'oposen; sorolls nocturns que es generen entre persones, per citar alguns conflictes).
- Segona, que el conflicte és una oportunitat si se sap manejar, perquè gràcies a ell ajustem i completem les nostres postures, opinions i comportaments.
- Tercera, que els conflictes no impliquen necessàriament l'ús de la violència, ja que poden ser abordats de múltiples maneres, sent la més adequada, a curt i llarg termini, el recurs al diàleg i la negociació. La veritat és que, per poder negociar d'igual a igual en un conflicte, sovint cal recórrer a accions noviolentes, en el sentit de Gandhi i els seus seguidors, com a via per equilibrar el poder de les parts.

La distinció entre violència i conflicte ocupa un lloc central per negar la idea tan arrelada que la violència és inevitable. Perquè, atès que els conflictes són inevitables, si els igualem a violència la conclusió és que la violència és inevitable, afirmació que ens incapacita per educar cap a la seva eradicació i abordatges polítics.

Moltes de les violències que s'analitzen en aquest treball estan tipificades com a delicte i són abordades per institucions com els cossos de seguretat o els tribunals de justícia. Al llarg del treball no tractarem les violències en termes delictius o de justícia, deslligarem el concepte de violència del concepte de delicte, per a poder ampliar el camp d'acció política i no reduir l'abordatge a instruments policials o de justícia. Encara que els municipis no disposin de competències policials o de justícia, poden dur a terme plans d'acció per a actuar sobre elles en termes no policials. Per exemple, davant problemes relacionats amb la droga, una activitat econòmica delictiva en la que els cossos policials han d'actuar sobre el mercat i les xarxes de narcotràfic; però associat a aquest problema tenim un repte de salut pública o de treball social amb els consumidors de droga, sobre els que els governs locals o la ciutadania sí que tenim instruments per actuar.

La pau en sentit positiu és més que una simple absència de guerra. És, d'una banda, un ordre social (cons-

truit amb justícia); per un altre, un procés dinàmic, no un estat al que cal arribar, sinó un procés en construcció i sempre perfeccionable. La pau pressuposa l'absència de condicions no desitjables (fam, marginació, desigualtats...) i la presència de condicions desitjables (treball, habitatge, salut...).

La pau, entenent-la com l'aborda Galtung, és un procés gradual i permanent que fa la societat dia a dia, en el que, a poc a poc, anem instaurant el que anomenem justícia. Un procés de transformació social on el nostre instrument per mesurar que anem per bon camí és aquell en el que disminuïm les violències i elevem el grau de justícia imperant. La pau és un camí que pot estar ple d'errors, ple d'assajos i replantejaments, un camí per a buscar respostes i accions transformadores que pretenen superar el present i anticipar-se al futur. Hem de pensar en la pau no com una cosa perfecta, acabada, perpetua, sinó com un procés imperfecte, inacabat i sempre en transformació.

Les ciutats són els espais on més de la meitat de la població mundial viu, xifra que anirà en augment tal com indiquen els estudis de prospectiva de la població. Així, doncs, construir ciutats de convivència i pau constituirà un repte ineludible per a la seva governabilitat, atès que la ciutat serà l'espai paradigmàtic on posar en marxa iniciatives de convivència. Iniciatives que, si es vol que tinguin èxit, hauran d'estar impulsades i participades per la societat civil per a poder revertir els grans problemes que amenacen la convivència de les ciutats.

La ciutat és l'espai on transcorre la vida de les persones, on es conviu i es relacionen els iguals i els diferents, els nadius i els que provenen d'altres territoris, on es passeja, on es creix, on es compra, s'estima, ens divertim, ens barallem, s'emmalalteix, es reivindica la justícia, es conviu amb els diferents i contrastem les especificitats de cadascun. Aquest encreuament de cultures, ètnies, llengües, religions, gèneres i edats enriqueix.

Les ciutats, històricament, han estat escenaris de confrontació, escenaris de protesta i de múltiples lluites, convertint-se en motors de canvis i de transformacions. A les ciutats han nascut la majoria dels moviments socials que han posat al centre de les seves reivindicacions els grans problemes de la humanitat. Així, les ciutats, s'han convertit en els espais on s'entrecreuen les contradiccions, els antagonismes i les confrontacions socials, al mateix temps que són l'espai de la creativitat per afrontar els problemes que avui preocupen a la humanitat.

Les situacions de violència a les ciutats posen de manifest les vulnerabilitats i les interdependències

per les que transcorre la vida. Però com s'ha dit, el conflicte està unit als éssers humans, a les relacions mútues entre els humans i les relacions estructurals que s'han construït socialment.

La ciutadania necessita eines i formació que permetin abordar, transformar, resoldre o conviure amb els

conflictes i conduir les frustracions de manera no violenta. Però és necessari que la ciutadania es mobilitzi, s'organitzi i treballi per empènyer a les autoritats locals de les ciutats perquè elaborin i implementin programes polítics que permetin que els diversos conflictes, que s'entrecreuen a les ciutats, no es converteixin en violents.

3. TIPOLOGIA DE LES VIOLÈNCIES

En aquest apartat es presentarà de manera resumida una caracterització aproximada i genèrica de les diverses violències que poden estar tenint lloc en els nostres municipis. Es tracta d'una aproximació a una caracterització genèrica soci-urbana i de reflexió per desenvolupar un diagnòstic.

Aquest document pretén esbossar un diagnòstic mitjançant una anàlisi de dades que ens mostrin realitats que puguem identificar com a significatives, per a afirmar que existeix un problema que perjudica les necessitats bàsiques fonamentals per falta de garantia de drets. Per a fer aquesta caracterització hauríem d'apropar-nos a l'estudi de la situació en àmbits com la salut, el benestar, l'educació, la distribució de recursos, la precarietat, la pobresa, les polítiques urbanes, l'entorn mediambiental, els mecanismes de protecció i de mitigació del mal a les necessitats bàsiques. Abordar tots aquests aspectes pot ser excessivament ampli, per aquesta raó restringirem l'anàlisi a aquelles violències que tenen major influència en la convivència i descartem abordar altres violències que són molt rellevants per a la vida humana com la pobresa, la falta d'accés a l'educació o la salut a fi de poder delimitar el treball.

La interpretació d'aquestes dades ens permetrà identificar les causes de les barreres al gaudi dels drets

que subjauen a la violència estructural patida i les violències directes derivades d'ella i, d'aquesta manera, plantejar canvis per a revertir aquestes violències.

Totes les violències recollides en aquesta caracterització afecten amb major o menor intensitat a les necessitats vitals de les persones, moltes de les quals de manera organitzada aixequen la seva veu de protesta o actuen de manera solidària amb les persones que les pateixen. De manera molt succinta recollirem algunes de les lluites que duen a terme. Cal tenir present que els governs locals tenen poques competències, aquestes venen marcades per la llei; però malgrat això solen actuar quan la societat civil demana respostes a les seves necessitats, encara que no tinguin competències per això. Les accions ciutadanes solen focalitzar-se en les necessitats que tenen o en els abusos que pateixen als seus drets i demanen accions a les administracions, encara que no siguin competents per a resoldre els seus problemes. És per això que molts dels exemples que recollirem d'actuacions o mobilitzacions ciutadanes aborden peticions que poden quedar al marge de les competències dels governs municipals.

3.1 EMIGRACIÓ NO TRIADA CAP A LA CIUTAT

El món durant dècades s'ha anat urbanitzant: si l'any 1950 la majoria de la població mundial era rural i només el 30% de la població era urbana (751 milions),

l'any 2018 el 55% de la població ja vivia a ciutats (4.200 milions). Però aquest procés no és uniforme i la tendència urbanitzadora és molt diferent segons les regions geogràfiques del planeta.

En aquest àmbit, els treballs de prospectiva mostren que si l'any 2018 el 23% de la població mundial (1.700 milions) viuen en ciutats de més d'un milió d'habitants, l'any 2030 s'espera que viurà un 28% de la població. Així mateix, si l'any 2018 el 45% de la població mundial viu en zones rurals, al 2030 viurà el 40%. És a dir, totes les ciutats creixeran de manera considerable. Al 2018 el 6,9% de la població mundial (529 milions) vivia en ciutats de més de 10 milions d'habitants, les ciutats d'aquesta grandària creixeran fins arribar al 8,8% de la població (Nacions Unides, 2018).

El Departament d'Assumptes Econòmics i Socials de Nacions Unides preveu que l'any 2050 el 68% de la població viurà en zones urbanes. Aquest augment es produirà de manera desigual geogràficament i fins i tot algunes de les grans ciutats actuals podrien perdre població, a causa de desastres naturals o processos econòmics com la desindustrialització (Nacions Unides, 2018).

A Espanya, igual que a molts altres països d'Europa, existeix un fort desequilibri poblacional. A les grans àrees urbanes de més de 50.000 habitants viu el 68% de la població i concentra el 75% de l'ocupació. Les dues grans àrees urbanes del país, Madrid (6,1 milions d'habitants) i Barcelona (5,1 milions d'habitants) representen el 24% de tota la població espanyola (Ministeri de Foment, 2018). Segons la Divisió de Població de Nacions Unides, l'any 2050 el 88% de la població espanyola serà urbana; l'any 2035 les àrees urbanes de Madrid i Barcelona concentraran el 28% de tota la població espanyola i si se sumen les poblacions de les àrees metropolitanes de València, Sevilla i Saragossa s'arribarà al 33% del total de la població (Remacha i Ordaz, 2019).

L'altra cara de la moneda ve representada per la despoblació. Entre 2015 i 2016 s'ha agreujat el desequilibri demogràfic-territorial dins d'Espanya. Cada vegada són més els municipis que perden població i que retrocedeixen per sota del llindar de mil habitants. L'any 2016, el 61% dels municipis espanyols concentraven, entre tots ells, el 3,15% de la població.

A Espanya hi ha 8.125 municipis dels quals 4.995 tenen censos que no sobrepassen les mil persones empadronades, i entre tots sumen a penes el milió i mig d'habitants. La situació més dramàtica es dona als 1.286 municipis que no passen de 100 persones empadronades i que sumen entre elles 74.943 habitants, i representen el 0,16% de tota la població espanyola

(FEMP, 2017). No obstant això, cal tenir present que la població rural és heterogènia i cal diferenciar tres grups diferents d'espais rurals: els de "resiliència demogràfica", més grans i que resisteixen estables; els que presenten "migracions", amb una mitjana de 175 habitants per municipi i amb un 80% de les persones nascudes que han migrat a altres llocs; i les que pateixen un "risc de despoblació irreversible", amb 110 habitants de mitjana, la majoria amb edats superiors als 65 anys (Remacha i Ordaz, 2019).

El fenomen migratori cap a la ciutat és un fenomen estructural que suposa riquesa i contribueix a la demografia, economia i vivor en general de la ciutat, però al mateix temps, implica en alguns casos situacions de tensió, rebuig o agressió respecte a les minories.

ACCIONS CIUTADANES

Podríem destacar l'augment de plataformes polítiques que reclamen actuacions urgents per a revertir el despoblament, la falta de polítiques que incentivin el no abandonar la vida de molts pobles i la falta de serveis que pateixen els anomenats residents de l'Espanya buidada.

3.2 CIUTAT COM A DESTÍ

El nombre de persones que abandonen els seus hàbitats siguin rurals o ciutats petites i es desplacen a viure a un altre lloc, sigui una ciutat gran pròxima, llunyana o a un altre país per raons econòmiques, polítiques, mediambientals o per conflictes bèl·lics és gran. L'Informe sobre migracions al món de 2020 de la OIM estima que gairebé 272 milions de persones han canviat de país, un 48% de les migrants són dones i s'estima que uns 38 milions són nens i nenes. Segons ACNUR, al primer semestre de 2021 el nombre de persones desplaçades per la força a tot el món va superar els 84 milions, dels quals 26 milions eren refugiades, 48 milions desplaçades internes i 4,1 milions sol·licitants d'asil.

Moltes d'aquestes persones necessiten atenció als llocs i països on arriben, ja que sovint es troben en situacions altament vulnerables i són les que tenen més necessitat d'assistència.

El fenomen migratori, en general i de manera majoritària, és degut a l'existència de violència estructural. L'era de la globalització es caracteritza per un fort moviment de capitals, de mercaderies, d'informació, d'indústries que es deslocalitzen i de persones. Les migracions segueixen les lògiques econòmiques d'oferta i demanda del gran mercat laboral mundial. L'economia dels països occidentals i enriquits re-

quereix de mà d'obra i el problema no resideix en les persones migrants sinó en les causes estructurals complexes que provoquen que les persones hagin de desplaçar-se de les seves llars. Per això, el repte ideològic i humanitari que comporta aquest fenomen no es resoldrà incrementant murs i fronteres per a impedir l'entrada a les persones migrants, sinó que requerirà acords polítics i socials molt complexos que caldrà complir. Aquest és un fenomen de gran importància i tan determinant com ho és el canvi climàtic.

El fenomen migratori cap a les ciutats és molt més intens en grans ciutats del continent africà o asiàtic que a l'europeu (Nacions Unides, 2018); a aquestes grans ciutats la falta de recursos econòmics dels governs locals, la lentitud en la planificació i execució urbanística i l'arribada de nova població generen problemes d'habitatge, d'infraestructures (aigua potable, electricitat clavegueram, asfaltat de carrers), de serveis bàsics, alimentació, salut, educació, ocupació i de seguretat. A les zones despoblades es generen dèficits pel manteniment d'infraestructures i serveis públics (hospitals, escoles), serveis privats (bancs, supermercats) o d'inversions (internet).

La migració a Espanya és un fenomen relativament recent, fins a la dècada dels 80-90 la població espanyola era molt homogènia. En poques dècades, Espanya ha passat de ser un país generador d'emigrants a ser un país receptor d'immigrants. L'any 1999, la població d'origen estranger suposava el 1,86% del total de la població espanyola, mentre que al 2018 representa el 10,13% de la població; d'aquesta, la població comunitària (UE dels 28) representa el 3,83% (INE, 2018).

La població estrangera es concentra eminentment a les zones més dinàmiques econòmicament i on hi ha més demanda de mà d'obra lligada a l'agricultura, el turisme o la construcció. Així, les zones amb major proporció de persones migrants són: Catalunya, Comunitat de Madrid, Comunitat Valenciana, Andalusia, Illes Canàries, Regió de Múrcia i Illes Balears. A àrees econòmicament dinàmiques com el País Basc on aquests sectors no són tan rellevants i la indústria demanda personal qualificat, el percentatge és inferior al de la resta d'Espanya.

Per nacionalitat i prenent les deu primeres nacionalitats, la població estrangera resident a Espanya a 1 de gener de 2021 és de: el Marroc 775.936, Romania 658.773, el Regne Unit 313.948, Colòmbia 297.934, Itàlia 280.152, Veneçuela 209.223, la Xina 197.704, Alemanya 139.811, l'Equador 127.344 i Hondures 123.333.

Existeix un discurs, més o menys generalitzat en alguns sectors de la població, que tendeix a percebre

a les persones migrants com a competidores per ocupacions i recursos socials escassos. Aquesta percepció de la realitat contribueix a incrementar la incertesa sobre el futur i pot desembocar en actituds intolerants. Aquesta incertesa i la persistència d'estereotips i prejudicis arrelats a bona part de la població propicien la difusió de rumors infundats que alimenten les idees i actituds intolerants.

ACCIONS CIUTADANES

La societat civil ha creat organitzacions de solidaritat el focus de les quals s'han centrat en les persones migrades que són a les fronteres o que han arribat a les nostres ciutats sense les autoritzacions d'entrada, estada o residència requerits. A les fronteres, en concret a la frontera amb el Marroc, hi ha grups de la societat organitzada que ofereixen ajuda, roba, menjar, comunicació amb els seus familiars a les persones migrants; altres grups denuncien els abusos i els incompliments legislatius dels serveis de seguretat i de les fronteres; mentre que algunes persones organitzades també es centren en ajudar a les persones migrants en situació administrativa irregular a que cobreixin necessitats bàsiques o per a que puguin aconseguir les autoritzacions administratives per a la seva estada, residència i treball. Altres grups socials es centren en denunciar les actuacions que porta l'Estat als Centres d'Internament d'Estrangers (CIEs) o en la deficient resposta que reben els joves menors estrangers no acompanyats.

A les mateixes ciutats, col·lectius de barris i veïnats s'aproximen a assentaments urbans, on viuen persones sense regularitzar, sense les mínimes condicions vitals necessàries d'accés a subministraments d'aigua o electricitat, infraestructura o de seguretat. Les mateixes persones solen donar la veu d'alarma i solen oferir ajuda als qui habiten en aquests assentaments.

3.3 DESIGUALTATS SOCIOESPACIALS

La concentració de població a les ciutats dels països empobrits majoritàriament no ha estat conseqüència d'un creixement econòmic o industrial pausat. Aquestes ciutats absorbeixen un flux migratori permanent de persones que intenten millorar les seves terribles condicions de vida al camp. Aquestes arriben a unes ciutats on l'economia principal és la terciària, on predomina la subocupació i predomina també una important segregació espacial a les anomenades *favelas* o *slums*, provocant una polarització socioespacial i distribuint a la població a l'espai urbà segons el nivell de renda. Així, s'han format uns extraradis molt deteriorats on la desigualtat i la segregació espacial replequen les desigualtats econòmiques i contribueixen al fet que perdurin en el temps. No és només que els

més pobres viuen en una determinada zona, sinó que el nivell d'oportunitats en educació, salut, accés a la cultura o altres serveis de la ciutat, és diferent segons la capa social on pertanyen i està relacionada amb la zona on resideixen aquestes persones.

Les ciutats no són homogènies, no són uniformes i la població es distribueix pels barris segons el nivell de renda o el nivell d'estudis (concentració de la pobresa en determinats barris i l'exclusió social als mateixos), la qual cosa condiona tots els factors de la vida humana, des de la nutrició, l'esperança de vida, l'educació o les oportunitats laborals –especialment dels joves– fins a la participació política.

La societat urbana presenta una fragmentació espacial que segrega diferents homogeneïtats socioeconòmiques o ètniques de manera que el "dret a la ciutat" sembla transformar-se en una quimera; no totes les persones tenen els mateixos recursos materials i simbòlics per a apropiarse d'igual manera de les ciutats ni per transformar-les d'acord amb els seus desitjos i interessos; i en particular, pateixen i viuen restriccions els grups en condicions de major vulnerabilitat social o en situacions de "marginalitat". El resultat d'aquesta segregació posa en tensió cada vegada més la qualitat de vida urbana i els drets de la ciutadania.

Aquesta segregació s'expressa no només en els indicadors de renda, sinó també en l'accés real de la població a les diverses ofertes urbanes, ja siguin educatives, de salut, culturals, zones verdes, jardins, centres cívics o transport públic.

El procés de desplaçament de població ha convertit les ciutats en si mateixes en un nínxol de negoci, tant per la velocitat urbanitzadora de creació d'infraestructures noves, com per la transformació de la ciutat en si mateixa mitjançant intervencions urbanístiques que solen ser anomenades de regeneració, rehabilitació, requalificació, revitalització del teixit urbà, termes que tenen un sentit positiu, però que afavoreixen l'apropiació mercantil de la ciutat. Unes oportunitats de negoci que afavoreixen al sector financer / immobiliari, per la qual cosa converteixen els centres històrics en espais per al turisme, el comerç, o espais per a l'oci nocturn, per a museus o per a espectacles musicals. En definitiva, operacions urbanístiques que tematitzen la ciutat, amb les conseqüències socials ja conegudes com són; l'expulsió de les persones residents (gentrificació) que viuen en aquestes zones provocant dinàmiques de terciarització, tematització o turistificació; que no deixen de ser més que formes de privatitzar i mercantilitzar l'espai públic. La mercantilització de la ciutat s'observa en un urbanisme que prioritza el valor de canvi sobre el valor d'ús.

Aquestes dinàmiques no només afecten els centres històrics, també afecten els barris populars més pròxims dels centres històrics que tenen una memòria i una identitat que es van difuminant que desapareixen per l'efecte degradant que provoca el turisme massiu.

Aquesta tendència provoca una pèrdua d'identitat de la ciutat en favor de la "ciutat-mercat" i de l'homogeneïtzació / uniformització de les ciutats, convertint les necessitats bàsiques de les persones en mercaderies: és el "mercat" el que decideix on es generarà ocupació, el que dissenya els habitatges, l'espai públic, la distribució socioespacial de la població en funció de la renda, on se situen el comerç, l'oci, la cultura o el turisme i el que gestiona els béns públics com l'aigua o l'energia.

Uns efectes que són molt més degradants a les ciutats del Sud Global, on la falta d'habitatges, d'infraestructures, de serveis públics i d'oportunitats de treball afavoreix l'aparició de zones degradades que funcionen com a abocadors de persones. Llocs on pararan tots aquells que sobren al sistema econòmic, persones que subsisteixen enmig de nínxols de misèria d'exclusió i por. La principal font de violència en aquests espais urbans té a veure amb qui controla l'espai d'aquests nínxols de supervivència, així poden aparèixer grups de tendència mafiosa que controlen habitatges o les petites economies submergides que es generen.

El creixement urbà ha generat una aglomeració de gent de diferents orígens, les megalòpolis i les ciutats globals acullen a persones de comunitats i ètnies diferents, amb cultures, llengües o religions diverses, però a diferència d'anys enrere, la idea que els que venen de fora acabaran adaptant-se i s'integraran en la societat d'acolliment ja no funciona. La ciutat, en l'actual context de globalització, s'ha convertit en un gresol d'identitats diverses. La reacció davant aquesta nova realitat pot ser la d'adaptar-se i acceptar la diversitat sociocultural, convertint-se en senya d'identitat de la ciutat, o, per contra, poden aparèixer reaccions de rebuig, la "mixofòbia", que representa el temor al diferent, el temor al que no es controla, la inseguretat que genera el desconegut i diferent. L'individualisme competitiu en el que ha estat educada la ciutadania deteriora la confiança mútua i genera inseguretat enfront de l'altre i, sovint, es manifesta en rebuig cap al diferent. Un rebuig cap a la població que ha vingut a viure a les ciutats, molt especialment cap als excedents del sistema econòmic. No estranya veure a l'urbanisme actual comunitats residencials envoltades de murs i tecnologies de detecció que limiten la lliure circulació dels no residents. Aquesta és la manifestació més clara de com la desconfiança arriba a l'urbanisme i de com segrega per raons econòmiques i culturals.

L'increment de la diversitat ètnica, cultural, lingüística o sexual genera por en una certa població– no educada en el respecte a la diversitat– a patir violència personal. És la por de veure's agredit, ja sigui a l'espai privat o al públic. És una inseguretat que prové de la por a les violències que transcorren a la vida quotidiana de les ciutats: la delinqüència comuna amb robatoris, furtis o altres crims; la violència de gènere mitjançant la violació o l'assassinat de dones o membres dels col·lectius LGTBIQ+; a esdeveniments esportius; a les escoles; al trànsit urbà; a l'oci a discoteques o festes. O aquelles altres violències lligades a les xarxes del crim organitzat internacional a través del narcotràfic, el tràfic de dones, nens i òrgans.

ACCIONS CIUTADANES

Fenòmens com la gentrificació, la pressió sobre el preu dels habitatges, la falta d'habitatges socials a més sota cost o el desnonament de moltes famílies que no poden pagar els costos del lloguer, ha generat un gran moviment social entorn a les diverses problemàtiques de l'habitatge. Als barris que concentren majors percentatges de pobresa sorgeixen iniciatives de suport a les dones i als nens amb espais perquè facin deures, activitats extraescolars, que puguin cobrir els menjars essencials. Amb un nombre creixent de persones sense llar que viuen als carrers, tenim grups de persones que durant la nit els atenen, reparteixen mantes i menjar i fan un seguiment dels problemes d'aquestes persones.

3.4 VIOLÈNCIES DIRECTES INTERPERSONALS

Al dia a dia, a la vida quotidiana, la violència es manifesta de manera normal, com formant part de la convivència diària, per tant, la vida en comú, a partir de lo personal, familiar, escolar, relacional entre iguals i en contextos socials de participació, es presenten relacions de poder desigual, d'una persona sobre una altra; ja sigui mitjançant la força física, la intel·ligència, la tinença d'objectes materials, afectes o emocions.

El patiment que produeixen aquestes violències reclama urgentment fer-los front actuant sobre les estructures socials que les propicien o sustenten, ja sigui al llenguatge, l'art, les religions, les ideologies, els mitjans de comunicació, la ciència, les normes que es constitueixen com a símbols legitimadors de marginacions i exclusions d'aquelles persones diferents. Fets que creen mentalitats que justifiquen i encoratgen les diverses formes de violència.

A les ciutats de Catalunya a través de la Policia Local es pot accedir i entendre els conflictes urbans entre persones, per això cal analitzar les crides de la ciutadania al 112 i al 092, igual que es poden analitzar les

actuacions que les pròpies patrulles duen a terme al seu dia a dia al carrer. Unes certes associacions i ONG també poden ser fonts d'informació importants en la detecció de violències que poden patir col·lectius o minories concretes.

La problemàtica més comuna per la qual la societat civil demanda la intervenció de la policia municipal està assimilada a conflictes de convivència ciutadana, de molèsties per sorolls de música, sorolls als bars o als carrers, d'animals domèstics (especialment els excrements d'aquests), del respecte de les voreres o espais per als vianants i la seva vulneració per ciclistes i patinets. La societat civil, veu en aquest cos una institució capaç de resoldre i mediar en aquesta mena de conflictes convencionals que en general no acaben en violències directes entre persones. El soroll de la diversió nocturna, provocat per la gran quantitat de gent que es desplaça a àrees concretes que concentren l'oci nocturn, enfronta a la gent que vol divertir-se amb els residents de la zona que volen descansar, i és la font principal de conflictivitat convivencial entre persones.

És una qüestió generalitzada tant a països enriquits com empobrits. La vida quotidiana està amenaçada per diverses violències directes que actuen amb desigual intensitat, com són la discriminació, sigui aquesta racial, ètnica, cultural, religiosa, de gènere, econòmica o per discapacitat. Algunes persones tenen dificultats per a llogar un habitatge pel fet de ser estrangeres o ser família monoparental, algunes persones pateixen insults o agressions racistes o pateixen l'acció dels cossos de seguretat per motius de perfilament racial; molts menors no poden participar en activitats per falta de recursos econòmics o les persones amb mobilitat reduïda es troben amb moltes barreres físiques.

Finalment constatar violències que es produeixen tant a l'espai públic com al privat, baralles entre seguidors d'equips de futbol o a competicions infantils o juvenils com poden ser el comportament agressiu o d'insults de pares, o a espais d'oci nocturn, quan sovint es produeixen baralles; a la desatenció als ancians o al nivell d'agressivitat a les xarxes socials, a la televisió o al cinema.

ACCIONS CIUTADANES

Algunes associacions ciutadanes porten a terme actuacions que permeten identificar els casos de discriminació i ens ajuden a desprendre'ns de l'acceptació i justificació cultural de la discriminació i l'exclusió. També organitzen mobilitzacions socials de denúncia i rebuig de la discriminació i l'exclusió. Per a millorar la convivència ciutadana a alguns barris s'han format

taules de diàleg entre persones residents, propietaris d'espais d'oci, administracions i policia per acordar estratègies que afavoreixin la convivència en aquestes zones.

3.5 VIOLÈNCIA CONTRA LES DONES I CONTRA PERSONES AMB IDENTITATS SEXUALS DIVERSES

La violència de gènere és una de les violències amb major impacte social, tant per l'elevat percentatge de població afectada com pel grau d'acceptació i normalització social de què gaudeix. La violència contra les dones s'exerceix majoritàriament a l'àmbit privat, la qual cosa dificulta la seva detecció i persecució.

Malgrat que les violacions dels drets humans afecten tant als homes com a les dones, l'impacte de la violència varia segons el sexe de la víctima. La violència que pateixen les dones està directament vinculada a la desigual distribució del poder i a les relacions asimètriques que s'estableixen entre homes i dones, que perpetua la desvaloració del femení i la seva subordinació al masculí.

Nacions Unides al 1995 va definir la violència de gènere com "Tot acte de violència sexista que té com a resultat possible o real un mal físic, sexual o psíquic, fins i tot les amenaces, la coerció o la privació arbitrària de la llibertat, ja sigui dins de l'àmbit públic o privat".

Amb el terme "violència de gènere" es vol posar nom a un problema, que fins fa poc formava part de la vida privada de les persones, era considerat un assumpte de família que no havia de transcendir portes fora i que per tant ni les administracions ni l'Estat havien d'intervenir. Abordar la violència com un tema personal deixa a les dones en una situació de subordinació respecte a l'agressor i comporta assumir com a normal les relacions de poder històricament desiguals entre homes i dones, relacions a través de les que legitimen a l'home a mantenir el seu statu quo de dominació i legitimen l'ús de la violència. L'assumpció d'aquests valors ha contribuït al fet que les dones no denunciïn la seva situació per por, vergonya o culpabilitat. Cal recordar que l'ús de la violència és una estratègia relacional que s'aprèn, no és innata. No totes les persones l'exerceixen en el mateix grau o intensitat i no sempre s'utilitza en les relacions personals. Els maltractadors són selectius en l'exercici de la violència, la qual cosa demostra que són capaces de controlar-se davant persones diferents o en qualsevol altra circumstància.

Sigui com sigui la forma en què es manifesta el maltractament o la violència contra les dones, sempre

busca un mateix objectiu, erosionar l'autoestima de la dona amb la finalitat que el maltractador augmenti el seu grau de poder i control sobre ella.

El masclisme, encara que en reculada com a discurs públic, continua estant molt present a l'espai privat, lloc on es produeixen majoritàriament els actes violents de gènere. Així, l'espai més insegur per a les dones és l'espai privat, on els abusos i la violència es perpetren per persones conegudes a un espai suposadament "segur", la qual cosa la converteix en una violència molt invisibilitzada.

L'espai públic també és motiu de preocupació. Sobretot per a les dones joves, la possibilitat de patir agressions sexuals a la nit en llocs públics és un temor generalitzat.

El paper dels mitjans de comunicació és vital per a combatre el masclisme i les seves manifestacions més agressives i violentes. Si bé cada vegada se li està donant major visibilitat a aquesta problemàtica, la tendència a culpabilitzar a les víctimes de les agressions sexuals o a presentar la violència de gènere com a casos puntuals i aïllats no contribueix a aquesta lluita.

L'emergència d'actituds masclistes a les generacions més joves, entre les que existeixen actituds molt masclistes fins i tot entre les noies, cal atribuir-la, entre altres factors, als referents juvenils que les transmeten a través dels mitjans de comunicació, l'accés a un porno determinat o, especialment, en l'àmbit musical i amb gèneres musicals altament sexistes i masclistes.

També cal mostrar preocupació per l'emergència del neomachisme. La condemna de valors masclistes i dels qui els practiquen ha provocat l'aparició d'arguments i idees que mantenen la mateixa lògica patriarcal: fomentar la subordinació de la dona per mitjans més subtils, les persones neomachistes expressen el menyspreu cap a la igualtat de les dones de manera indirecta, evitant frases que es consideren políticament incorrectes.

Un altre àmbit on perviu el masclisme és en la justificació i normalització de la prostitució. La cosificació de la dona és la raó que porta a molts homes a considerar a les dones com a objectes de consum mancats de drets, especialment en els casos d'esclavitud que suposa el tràfic de dones amb finalitats d'explotació sexual.

Una altra situació molt preocupant és la normalització de l'insult cap als homosexuals i les lesbianes, especialment entre els joves, ja que coarta la seva

llibertat d'expressar la seva manera de ser i els imposa una repressió difícil de superar. Si bé l'insult i l'amenaça són les actuacions violentes més comunes cap al col·lectiu LGTBIQ+, l'agressió física és l'expressió homòfoba més extrema, de la que cal destacar que els agressors solen ser homes i les víctimes majoritàriament homes. L'efecte més pervers d'aquesta violència ideològica-simbòlica és l'auto culpabilització de les víctimes d'agressions verbals i físiques.

ACCIONS CIUTADANES

A totes les ciutats hi ha diverses organitzacions de dones, enfocades a diverses situacions. Hi ha organitzacions de dones professionals, als diversos àmbits: jurídics, periodístics, sindicals, polítics, sanitaris o educatius. Organitzacions de dones activistes que desenvolupen campanyes per la igualtat o de denúncia del maltractament. Organitzacions de dones que realitzen informes o organitzacions que ofereixen ajuda, emocional, psicològica o jurídica a dones que han patit violència masclista. L'espectre d'organitzacions de dones és molt ampli. Les persones amb diversitat sexual han creat moltes organitzacions que s'han especialitzat amb problemàtiques específiques d'aquests col·lectius i en la denúncia i assistència a les víctimes d'agressions homofòbiques.

3.6 EXTREMISMES VIOLENTS

L'extremisme violent és un concepte ampli que recull les accions violentes comeses per persones radicalitzades com poden ser actes terroristes, violència política o actuacions violentes per odís. La finalitat d'aquests actes és aconseguir objectius polítics, ideològics, religiosos, socials o fins i tot econòmics. El gran repte és com fer front a aquesta amenaça provinent del missatge d'intolerància religiosa, cultural, social o política que sustenta aquestes actuacions violentes.

L'aparició del fenomen de l'extremisme violent gihadista és avui preocupació central en molts Estats europeus i figura de manera destacada com a primera amenaça a les estratègies de defensa i seguretat de molts Estats. Un fenomen que ha generat molts estereotips sobre l'islam, i que han derivat en islamofòbia. Davant això, el primer que cal fer és esbrinar les causes que es mouen darrere dels atemptats d'aquesta índole, així com les pors que aquest fenomen genera. Pors que poden ser induïts per raons alienes, quan els morts que produeix l'extremisme violent són infinitament inferiors als que produeixen altres factors com el trànsit rodat, malalties, contaminació. La reflexió ens pot portar a considerar que els extremismes violents no es poden combatre des de l'àmbit militar, sinó que és necessari actuar sobre les causes que ho motiven i buscar la seva prevenció en la combinació interdisciplinària.

Ningú neix sent un extremista violent, els extremismes violents es creen, es formen i es fomenten. No hi ha una causa única ni un únic camí cap al procés de radicalització. L'extremisme violent el conforma un ampli ventall de factors diversos. Tampoc existeix ni la solució ni el model perfecte per a combatre'l.

No és suficient combatre l'extremisme violent, també és necessari prevenir-lo i gestionar-lo. Per això és necessari el que es coneix com "poder de persuasió", en les seves diverses formes, introduint noves narratives a les xarxes socials i altres estratègies amb la finalitat de prevenir l'amenaça que s'alimenta d'interpretacions distorsionades de la realitat, basades en fonamentalismes que porten a l'odi i a l'acció violenta.

Per a parar el procés de radicalització extremista cal partir sempre del compliment i defensa dels drets humans, de l'Estat de Dret, del respecte a totes les diferències sigui ètniques, culturals, religioses o de gènere, així com apostar per l'educació en valors, la convivència, la pau i l'apoderament de la joventut com a elements fonamentals per a combatre les violències.

ACCIONS CIUTADANES

Al mateix temps que sorgeixen actes i accions violentes duts a terme per grups extremistes, la societat civil crea grups de rebuig a aquests projectes polítics i organitza accions d'oposició. També s'han creat diverses associacions que intenten crear llaços de relació social i de coneixement mutu entre les comunitats de diversitat religiosa o cultural.

3.7 RACISME, XENOFÒBIA, HOMOFÒBIA I ALTRES FORMES D'INTOLERÀNCIA

Les ciutats ja no funcionen igual que al passat com a espais que integren a les persones que arriben d'altres llocs. Unes dècades enrere les persones migrants tendien a integrar-se i igualar-se amb la resta de la societat on arribaven. En l'actualitat la situació és asimètrica, ara les persones es reivindiquen com a iguals per molt desiguals que siguin les possibilitats reals d'aconseguir-ho. Al mateix temps, les actuals grans metròpolis contenen múltiples comunitats culturals que demanen mantenir les seves pròpies expressions alhora que volen contribuir al futur comú. Les ciutats són i seran cada vegada més, gresols d'identitats, de múltiples llengües, de diverses tradicions o pràctiques religioses diferents. Tota aquesta diversitat pot, en absència d'una educació acurada, derivar en conflictes si no hi ha un treball en favor de la cohesió social i la solidaritat.

A les ciutats cada vegada hi ha més gent procedent d'altres llocs. Als barris la diversitat ètnica i cultural

és una evidència, igual que és una evidència molt preocupant el rebuig creixent a la diferència. Per exemple, es produeixen reaccions racistes per part de la població autòctona contra dones per l'ús de vel, o protestes veïnals per l'edificació de mesquites.

A qualsevol ciutat es produeix una polarització socioespacial, on la desigualtat i la segregació espacial confirmen la desigualtat econòmica. Desigualtats que es perpetuen, que s'hereten i que provoquen por i rebuig als diferents. El racisme i la xenofòbia es manifesten amb la propensió a culpabilitzar a les persones migrants de fenòmens negatius com l'atur, la baixada de salaris, l'increment de la delinqüència o la pèrdua de qualitat als serveis socials.

A les nostres ciutats, igual que a la resta de les ciutats de la Unió Europea, els debats relacionats amb una societat multicultural, el racisme i la xenofòbia es plantegen davant del fenomen migratori. La resistència a la immigració s'ha convertit en molts casos en un indicador directe del racisme i la xenofòbia.

Els delictes d'odi tenen lloc quan una persona ataca a una altra per la seva pertinença a un grup social determinat, per ser de nacionalitat diferent, per la seva ètnia, per la seva falta de recursos econòmics, per ser una persona sense llar, per la seva orientació sexual o la seva identitat de gènere, per la seva filiació política, per tenir una discapacitat, en definitiva, són delictes basats en la discriminació i la intolerància que arriben a incorporar-se al discurs polític, apuntalant estereotips i mites sobre els "altres", els "diferents".

Moltes dones negres reben comentaris d'altres dones sobre la seva pell, dones musulmanes amb mocador que reben insults al carrer o al transport públic per portar el mocador al cap. Persones que quan van a processos de selecció de treball seran rebutjades perquè no representen el patró estètic majoritari, i que només poden optar a ocupacions de baixa qualificació. Persones que per ser estrangeres o d'una altra ètnia, encara que tinguin contractes laborals i recursos econòmics suficients, són rebutjades per a llogar un habitatge. Pintades a les parets d'oratoris on els musulmans van a resar insultant o demanant que se'n vagin del país. O destrossar l'entrada d'un local de persones LGTBIQ+ o apallissar a una persona gai.

Els atemptats terroristes, especialment els de Madrid i Barcelona, han tingut com a conseqüència un increment de manifestacions i actuacions islamòfobes. Hi ha hagut un increment de pintades contra persones que professen l'islam, agressions verbals a l'espai públic i a les xarxes socials. En altres ocasions, el desencadenant de les expressions islamòfobes està relacionat amb els oratoris o mesquites.

A totes aquestes actituds racistes i xenòfobes cal afegir la aporofòbia, la fòbia que representa la por a la pobresa o als pobres o persones amb menys recursos. Sovint hem vist com la gent sense llar és insultada o agredida simplement perquè visualment molesten a l'espai públic i perquè l'agressor se sent superior a ells.

Darrere de moltes de les violències que es produeixen a les nostres ciutats, es troben discursos que les justifiquen, legitimen o inciten. En alguns casos els discursos d'intolerància són compartits per sectors socials minoritaris, en altres casos parteixen de valors predominants al conjunt de la societat i serveixen per a invisibilitzar les causes reals d'aquelles violències que només poden ser percebudes per les seves conseqüències concretes, com la pobresa extrema, la violència de gènere, la segregació espacial o les persones sense llar. En no poques ocasions, una situació de vulnerabilitat social porta a l'estigmatització del col·lectiu que la pateix i a l'aparició de discursos d'intolerància i d'odi que justifiquen agressions verbals i psicològiques, i, en alguns casos, agressions físiques.

Un dels efectes més perversos de la violència cultural consisteix en l'acceptació i adhesió als valors que justifiquen la seva pròpia discriminació per part de les persones que les pateixen.

ACCIONS CIUTADANES

Podem observar que s'han creat diverses associacions socials que fan d'observatori d'actes racistes, xenòfobs o d'intolerància al mateix temps que elaboren informes periòdics recollint els missatges d'odi que pateixen col·lectius socials. Moltes organitzacions ofereixen assistència psicològica i jurídica a les víctimes d'aquests fets ajudant-los a afrontar els fets i posar denúncies policials o judicials.

3.8 CORRUPCIÓ

Segons el Banc Mundial, anualment es roben uns 2,6 bilions de dòlars de les arques públiques a causa de la corrupció, la qual cosa suposa més del 5% del PIB a nivell mundial. A països empobrits es calcula que a causa de la corrupció es roba una quantitat de diners deu vegades major que la dedicada a Ajuda Oficial al Desenvolupament (PNUD). A Espanya, a causa de la corrupció s'estaria deixant de recaptar un 4,5% del PIB, un total de 60.000 milions d'euros anuals. Tots aquests valors cal considerar-los com una estimació a la baixa.

Segons el Baròmetre Global de Corrupció 2017, una de cada tres persones enquestades pensa que la corrupció és un dels grans problemes que hi ha al seu país;

i els polítics i funcionaris es perceben com els més corruptes.

La corrupció ha arribat a tots els sectors socials, hi ha corrupció als partits polítics, a les eleccions, a l'administració pública i privada, al món acadèmic, sanitari, mercantil, financer, mediambiental, esportiu, a les empreses, així com als mitjans de comunicació, les ONG o les organitzacions religioses. Corrupció molt vinculada a les licitacions, eminentment d'obra pública, associada amb formes polítiques com el clientelisme polític.

La corrupció s'ha convertit en una xacra social important que envaeix l'esfera pública i la privada, tant a les societats enriquides com les empobrides. Al terreny polític, la corrupció socava la democràcia; a l'econòmic, produeix un increment dels costos dels béns i serveis; a el judicial, socava l'Estat de Dret; i al social, destrueix valors ètics i com el de la solidaritat i la justícia. La corrupció és evitable i cal establir mecanismes que la impedeixin.

Els actes corruptes apareixen a la conducta de les persones quan no hi ha baluards ètics a les ments que els impedeixin. Els frens a aquestes conductes corruptes són els valors i els principis que tota societat ha de promoure per a una convivència respectuosa intracomunitària.

Sovint l'estratègia dels governs per a actuar enfront de la corrupció és de reacció quan té lloc algun cas de gran impacte mediàtic que crea alarma social. Aquest enfocament actua sobre els efectes i només sobre alguns corruptes, però no sobre les causes que ho han generat. Això possibilita que sorgeixin nous corruptes que tornaran a delinquir, perquè l'afany d'enriquir-se sense obstacles és consubstancial al sistema de vida establert en una societat on primera els valors del guany fàcil. No hi haurà control de la corrupció si no es tallen els canals que la nodreixen, si no s'educa en la defensa de la solidaritat dels valors comunitaris, del bé comú i de l'interès general.

Per a afrontar la corrupció és necessari abordar la relació entre polítics / partits, polítics / governs i els interessos econòmics de les corporacions. La contractació pública mou molts recursos econòmics i estableix relacions tòxiques, cal reduir la influència il·legal entre els interessos econòmics i la política, cal afeblir aquesta relació.

ACCIONS CIUTADANES

La societat civil ha creat organitzacions especialitzades en corrupció per a difondre els mecanismes de corrupció, denunciar casos concrets, per a dur a terme

treballs d'incidència a les administracions públiques i per a prestar assistència legal a denunciants d'actes de corrupció.

3.9 CRIM ORGANITZAT

La globalització ha comportat avantatges a la cultura, la informació o la comunicació; també ha comportat desavantatges imposats per un neoliberalisme depredador de recursos, al comerç o a les finances a través de paradisos fiscals. Una globalització que sense una regulació per part dels organismes internacionals ha propiciat que les bandes i màfies que controlaven el crim a nivell local s'hagin propagat a nivell mundial amb grans xarxes que controlen el tràfic de drogues, òrgans, éssers humans, dones per a la prostitució, entre altres. Aquestes accions s'han convertit en una veritable xacra per a la majoria dels estats que tenen greus dificultats per a combatre'ls. El crim organitzat generalment se situa a les grans ciutats i en aquells barris on pateixen més les desigualtats i la pobresa. Això implica que ha d'haver-hi un gran compromís, un pacte entre la ciutadania i els governs locals, per a enfrontar-se a aquesta deterioració social. Per a això són necessàries polítiques valentes de lluita contra les bandes i xarxes que controlen el crim organitzat.

Són moltes les actuacions delictives de les organitzacions criminals i totes elles molt greus, però cal manifestar que el narcotràfic i el tràfic de persones amb finalitats d'explotació sexual resulten especialment dolorosos, especialment per a les víctimes que ho pateixen.

Situacions de precarietat com l'accés a l'habitatge generen nous problemes com poden ser els grups que amb pràctiques mafioses controlen habitatges buits i, sota pagaments puntuals o mensuals, les cedeixen a famílies que no poden accedir al mercat del lloguer.

Finalment, esmentar els narcopisos, pisos buits que són ocupats per a la venda i consum de drogues. Aquesta situació posa sobre la taula diversos problemes que requereixen diferents actuacions. D'una banda, està la droga, un problema de caràcter policial i judicial; d'altra banda, estan els drogodependents o els consumidors de la droga, un problema de salut pública i social; i, en un altre lloc, estan els nombrosos habitatges buits que, o bé per estar degradats o bé per raons especulatives, són ocupats per a dur a terme aquests negocis. La propietat d'aquests habitatges sol estar en mans de fons immobiliaris especulatius.

Cada any es perden innumbrables vides a causa del crim organitzat. Els problemes de salut i la violència associats a les drogues, les morts per armes i la fal-

ta d'escrúpols per part dels tractants de persones i els traficants de migrants són part d'això. Les dones i les nenes representen el 71% de les víctimes de tràfic d'éssers humans a nivell mundial.

El crim organitzat es mou a l'esfera de l'economia il·legal i criminal, i utilitza la violència per a imposar transaccions econòmiques a diferents nivells, ja sigui la protecció, el robatori, el xantatge o el comerç il·legal. Aquesta violència difusa de la criminalitat intervé i actua sobre l'economia com ho fa la violència bèl·lica a "l'economia de guerra", amb la diferència que aquesta violència no està territorialitzada, és global i és més perseverant i difícil d'eradicar.

La criminalitat organitzada, en la mesura que el procés de globalització s'ha anat aprofundint, s'ha anat estenent i creixent. Segons les dades facilitades l'any 2012 per l'oficina de Nacions Unides contra la Droga i el Delicte (UNODC), el crim organitzat genera cada any al voltant de 870.000 milions de dòlars, l'equivalent al 1,5% del PIB mundial i va expandint el negoci a més productes. La xarxa criminal afecta a tots els països del món, si bé les màfies són més fortes en països on les institucions públiques són més febles. Estimacions del Banc Central Europeu, de 2019, afirmen que

el moviment mundial de blanqueig de capital s'acosta al 2,7% del PIB mundial, la qual cosa suposa 615.000 milions d'euros. A nivell europeu, l'Europol calcula que podria haver-hi més de 5.000 bandes organitzades amb àmbits d'actuació que van des del narcotràfic fins al contraban de mercaderies, passant pel tràfic d'éssers humans o delictes financers.

En general, l'actuació de les organitzacions criminals persegueix l'obtenció de beneficis econòmics i/o de poder polític. Les actuacions de les organitzacions criminals perjudiquen el sistema econòmic, influeixen negativament a la política, els mitjans de comunicació, la gestió de l'administració pública i l'administració de la justícia. Les organitzacions criminals corrompen les institucions per a assegurar-se la immunitat enfront de l'acció policial i judicial, per a dur a terme els negocis lucratius de l'organització.

ACCIONS CIUTADANES

Les organitzacions socials han creat iniciatives que lluiten contra el tràfic i consum de drogues i altres organitzacions que duen a terme activitats amb joves, siguin esportives o culturals, que els allunyin del tripijoc o de les bandes juvenils.

4. ELS DRETS HUMANS A LA PAU I LA CONVIVÈNCIA LOCAL

Com s'ha vist als anteriors apartats, totes les violències, de l'una o l'altra forma, directament o indirectament, incideixen en les persones i posen en risc o infringeixen els reconeguts, a pràcticament tot el món, com a drets humans.

Així, per exemple, les violències directes poden incidir al dret a la vida, el dret a la llibertat personal, el dret a la integritat personal, el dret a la propietat, la llibertat de reunió, la llibertat d'expressió, el dret a la salut, el dret al treball, per citar alguns.

Les violències estructurals toquen de ple al dret a la igualtat i la no discriminació, i a partir d'això es poden fer presents en l'exercici de múltiples drets com podrien ser el dret al reconeixement de la personalitat jurídica, el dret a la participació política, la llibertat d'associació, el dret a la salut, el dret al treball, per exemple. Mentre que, les violències culturals en un sentit molt similar a les estructurals, per les seves característiques i proximitat, també incideixen directament en la igualtat i no discriminació i, a partir d'això, afecten pràcticament qualsevol dret com podria ser la llibertat religiosa, el dret a la cultura, la llibertat sindical, el dret a l'educació, la llibertat d'expressió, el dret al vot, etc.

A l'actualitat, existeixen diversos instruments jurídics que s'ocupen de prevenir i, en molts casos, sancionar els actes de violència que vulneren els drets humans. En el cas de l'Estat espanyol, per la seva organització en autonomies, un important grup de normes són de naturalesa estatal, algunes autonòmiques i molt poques municipals. Sense oblidar, per descomptat, les normes d'origen internacional de les quals és part l'Estat espanyol i que, per tant, es traspassa a tot el sistema jurídic.

Tot aquest entramat institucional que s'ha creat per a protegir els drets humans enfront de les violències sol classificar-se a Espanya en dos grans grups: a) Garanties no jurisdiccionals, i b) Garanties jurisdiccionals.

Així i tot, el reconeixement dels drets humans en diverses normes és en si mateix la primera garantia, ja que en aquest reconeixement solen expressar-se algunes de les seves característiques i el contingut mínim que han de tenir.

Però també, més enllà de l'institucional i com a part de la suma dels drets de reunió, manifestació pacífica i llibertat d'expressió, la ciutadania pot exigir el respecte dels drets humans per mitjà de la mobilització social. Situació que no és menor i que, encara que en realitat es tracta de l'exercici de drets humans, és

sens dubte una molt necessària manera de manifestar-se públicament contra les violències existents a les nostres societats.

D'aquest entramat jurídic i institucional que serveix per a protegir els drets humans, com ara es veurà amb major precisió, el major nombre de normes i institucions es dirigeixen a atendre les violències directes, unes quantes a les violències estructurals i són gairebé nul·les les que es dirigeixen a les violències culturals.

4.1 GARANTIES NORMATIVES DELS DRETS HUMANS ENFRONT DE LES VIOLÈNCIES

Existeix una infinitat de normes jurídiques de diferent naturalesa que busquen establir el contingut dels drets i llibertats. Això és, l'àmbit mínim que s'ha de tenir en compte perquè es parli efectivament dels drets humans. Quan aquest mínim és afectat, negat o reduït, podríem afirmar que existeix algun tipus de violència, en la mesura que es trenca amb el mínim de convivència que s'ha establert.

Així, per exemple, sent aplicable a Barcelona, podem citar les següents normes: a) Els usuaris i usuàries de la biblioteca poden "solicitar informació sobre el fons de la biblioteca i el funcionament dels serveis".¹ b) "Totes les persones tenen dret, d'acord amb els requisits establerts per la llei, a rebre prestacions socials i ajudes públiques per a atendre les càrregues familiars".² c) "El domicili és inviolable. Cap entrada o registre podrà fer-se en ell sense consentiment del titular o resolució judicial, excepte en cas de flagrant delictes".³ d) "Ningú podrà ser sotmès a tortura ni a penes o tractes inhumans o degradants".⁴

Com s'observa, aquestes normes reconeixen un dret i en certa manera estableixen el punt a partir del qual, de no respectar-se l'anterior, podríem estar en presència de violència que, com es veu, bé podria ser directa, estructural o cultural. Són tantes les normes existents en aquest sentit que és impossible citar totes aquí, encara que l'important en tot cas és tenir present que a pràcticament totes les normes jurídiques que existeixen es reconeixen drets i llibertats. Això és important tenir-ho present per conèixer el contingut exacte dels drets, però també per poder exigir-los i assenyalar els casos en què s'estan veient afectats.

Però no només amb el reconeixement de drets es prevenen o eviten les violències, també es fa amb els deures i prohibicions. Això és, obligacions de comportament que hem de complir o situacions que expressament se'ns prohibeixen amb la finalitat de garantir una adequada convivència social. En aquesta mateixa rúbrica es poden incloure també les normes que preveuen sancions quan no es respecten els drets i llibertats, com poden ser sancions civils, administratives o penals.

Com a exemple d'aquestes podríem citar: a) "Tota persona té l'obligació d'utilitzar correctament els espais públics de la ciutat i els serveis, les instal·lacions i el mobiliari urbà i altres elements situats en ells, d'acord amb la seva pròpia naturalesa, finalitat i respectant en tot cas el dret que també tenen els altres d'utilitzar-los i de gaudir-los".⁵ b) És una infracció molt greu "impedir expressament a algú la realització d'un tràmit, la utilització d'un servei públic o l'accés a un establiment obert al públic per qualsevol motiu de discriminació".⁶ c) "Els treballadors i empresaris col·laboraran en la gestió de la Seguretat Social als termes previstos a la present llei, sense perjudici d'altres formes de participació dels interessats establertes per les lleis, d'acord amb l'article 129.1 de la Constitució".⁷ d) "El que per imprudència greu causés la mort d'un altre, serà castigat, com a reu d'homicidi imprudent, amb la pena de presó d'un a quatre anys".⁸

Però aquestes obligacions i facultats no són només de la ciutadania, evidentment, els diferents òrgans de l'administració pública i govern (inclosos els del poder legislatiu i judicial) tenen límits dins dels quals poden actuar i deures expressament establerts que han de complir. Perquè també es pot considerar violència el fet que una autoritat, independentment del seu nivell, excedeixi aquests límits o ometi complir amb les seves obligacions de manera general o respecte a un grup de persones o persona en particular i, a conseqüència d'això, afecti els drets humans d'aquesta ciutadania.

Normes d'aquest tipus, a manera d'exemple, es podrien citar les següents: a) "Els agents de l'autoritat i els membres dels serveis municipals tindran en tot moment un tracte de correcció i cortesia en les relacions amb els ciutadans, als quals auxiliaran i protegiran. A les seves intervencions proporcionaran la informació adequada sobre les causes i finalitats de les

1. Article 3.a de la Normativa d'ús de les Biblioteques del Consorci de Biblioteques de Barcelona
2. Article 16 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya.
3. Article 18.2 de la Constitució espanyola.
4. Article 3 del Conveni per la Protecció dels Drets Humans i de les Llibertats Fonamentals.

5. Article 6.4 de l'Ordenança de mesures per fomentar i garantir la convivència ciutadana a l'espai públic de Barcelona
6. Article 43.6.i de la Llei 19/2020, de 30 de desembre, d'igualtat de tracte i no discriminació (Catalunya).
7. Article 4.2 de la Llei General de la Seguretat Social. Real Decret Legislatiu 8/2015, de 30 d'octubre.
8. Article 142 de la Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal.

actuacions".⁹ b) "L'exercici proporcionat de les competències en matèria d'habitatge exigeix que la participació dels ens locals sigui suficient i que els seus interessos als processos de presa de decisions es ponderin de manera objectiva i acurada".¹⁰ c) "Correspon a l'Estat l'ordenació, jurisdicció i inspecció de la Seguretat Social".¹¹ d) "Queden prohibides les expulsions col·lectives d'estrangers"¹².

El compliment de totes les normes jurídiques existents aprovades pels procediments democràtics a Estats no autoritaris, sens dubte, reduiria l'existència de conflictes i, amb això, la possibilitat que es presenti algun tipus de violència. Més, quan justament a les normes que solen regular o desenvolupar drets fonamentals se'ls reserva una condició especial superior a altres normes,¹³ la qual cosa les reconeix amb una força jurídica major, i hauria de fer prioritari i ineludible el seu compliment.

De fet, pràcticament totes les tipologies de violència a les que hem fet referència a l'apartat anterior compten a l'actualitat amb alguna norma¹⁴ que, de respectar-se efectivament, reduiria el conflicte i les violències. Així per exemple, als temes vinculats amb la migració és norma vigent que "representa discriminació tot acte que, directament o indirectament, comporti una distinció, exclusió, restricció o preferència contra un estranger basada amb la raça, el color, l'ascendència o l'origen nacional o ètnic, les conviccions i pràctiques religioses, i que tingui com a fi o efecte destruir o limitar el reconeixement o l'exercici, en condicions d'igualtat, dels drets humans i de les llibertats fonamentals al camp polític, econòmic, social o cultural";¹⁵ i que "els estrangers, qualsevol que sigui la seva situació administrativa, tenen dret als serveis i prestacions socials bàsiques".¹⁶

Quant a les desigualtats socioespacials, es pot posar per exemple la norma que estableix que: "Es crea una prestació de dret subjectiu per a les persones que no poden atendre amb els seus ingressos les despeses pròpies del manteniment de la llar habitual, pel fet

que el cònjuge, o el familiar fins al segon grau de consanguinitat o afinitat, amb qui compartien aquestes despeses ha mort. Aquesta prestació té com a finalitat garantir l'ús de l'habitatge habitual facilitant una vida independent".¹⁷

Pel que fa a les violències directes interpersonals es pot posar d'exemple que: "Estan prohibides les conductes vandàliques, agressives o negligents a l'ús del mobiliari urbà que generin situacions de risc o perill per a la salut i la integritat física de les persones o els béns"¹⁸ o que: "No està permès realitzar actes o produir sorolls que pertorbin el descans dels veïns ni participar a disturbis nocturns, o sortir sorollosament els locals d'esbarjo nocturns".¹⁹

Per a les violències contra dones i persones amb identitats sexuals diverses existeix, per exemple, una norma que estableix que: "El que de manera lleu amenaci a qui sigui o hagi estat la seva esposa, o dona que estigui o hagi estat lligada a ell per una anàloga relació d'afectivitat fins i tot sense convivència, serà castigat amb la pena de presó de sis mesos a un any o de treballs en benefici de la comunitat de trenta-un a vuitanta dies...";²⁰ o que és una infracció molt greu "l'assetjament o el comportament agressiu cap a persones o les seves famílies per causa de l'orientació sexual, la identitat de gènere o l'expressió de gènere".²¹

Quant als extremismes violents, a manera d'exemple, es pot citar que: "Serà castigat amb les penes de presó de cinc a deu anys i multa de divuit a vint-i-quatre mesos el que dugui a terme, recapti o faciliti qualsevol acte de col·laboració amb les activitats o les finalitats d'una organització, grup o element terrorista ...";²² a les violències vinculades amb el racisme, xenofòbia i altres formes d'intolerància s'ha establert que són circumstàncies agreujants de la comissió d'un delictes el fet de "cometre el delictes per motius racistes, antisemites o una altra classe de discriminació referent a la ideologia, religió o creences de la víctima, l'ètnia, raça o nació a la qual pertanyi, el seu sexe, edat, orientació o identitat sexual o de gènere, raons de gènere, de aporofòbia o d'exclusió social, la malaltia que pateixi o la seva discapacitat, amb independència que tals condicions o circumstàncies concorrin efectivament a la persona sobre la qual recaigui la conducta".²³

9. Article 18.1 de l'Ordenança sobre d'ús de les vies i els espais públics.

10. Article 7.3 de la Llei 18/2007, de 28 de desembre, del dret a l'habitatge.

11. Article 4.1 de la Llei General de la Seguretat Social. Real Decret Legislatiu 8/2015, de 30 d'octubre.

12. Article 4 del Protocol N° 4 al Conveni per la Protecció dels Drets Humans i de les Llibertats Fonamentals.

13. De conformitat amb l'article 81.1 de la Constitució espanyola, la llei que desenvolupa els drets fonamentals i llibertats públiques haurà de ser una Llei Orgànica. El que significa que es duen a terme per mitjans de lleis que ocupen una de les més altes jerarquies entre les normes jurídiques a Espanya. Això es coneix com a "reserva de llei" i "contingut essencial" acostuma a veure's també com una garantia no jurisdiccional a Espanya.

14. Aquí només citen un o dos exemples de cadascun, però existeixen molts més que podrien mencionar-se.

15. Article 23 de la Llei Orgànica 4/2000, de l'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social.

16. Article 14 de la Llei Orgànica 4/2000, de l'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social.

17. Article 20.1 de la Llei 13/2006, de 27 de juliol, de prestacions socials de caràcter econòmic (Catalunya).

18. Article 62.1 de l'Ordenança de mesures per fomentar i garantir la convivència ciutadana a l'espai públic de Barcelona.

19. Article 10.3 de l'Ordenança sobre d'ús de les vies i els espais públics.

20. Article 171.4 de la Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal.

21. Article 34.5. a de la Llei 11/2014, de 10 d'octubre, per garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals i erradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia (Catalunya)

22. Article 577.1 de la Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal.

23. Article 22.4 de la Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal.

Quant al crim organitzat, es preveu que "es considerarà com a delinqüència organitzada l'associació de tres o més persones per a realitzar, de manera permanent o reiterada, conductes que tinguin com a fi cometre algun o alguns dels delictes següents: a) Delictes d'obtenció, tràfic il·lícit d'òrgans humans i trasplantament d'aquests, prevists en l'article 156 bis del Codi Penal";²⁴ i quant a corrupció que "serà castigat amb la pena de presó d'un a cinc anys, el que participi en estructures o organitzacions, sigui quina sigui la seva naturalesa, la finalitat de la qual sigui el finançament de partits polítics, federacions, coalicions o agrupacions d'electors, al marge del que s'estableix a la llei".²⁵

No obstant això, com ja s'ha esmentat a l'apartat anterior, aquestes normes no sempre es compleixen ni respecten. Per una part, perquè la ciutadania no coneix els detalls dels seus drets i deures bàsics o perquè considera que pot col·locar-se per sobre d'aquests mínims de convivència i, d'altra banda, perquè les persones als qui correspon aplicar i vigilar el compliment d'aquestes normes no sempre compten amb els mitjans, coneixements o capacitats per a fer-ho sense discriminació o perquè consideren que no tindrà conseqüència si actuen de manera negligent o arbitrària. Donant-se així, una combinació perfecta que genera sensacions d'impunitat i injustícia que alimenten els conflictes i, en molts casos, les violències.

Però tampoc podem perdre de vista que, per desgràcia, moltes normes jurídiques vigents malgrat reconèixer drets humans o buscar protegir-los, no necessàriament han sorgit de processos en els que es garanteix o, almenys, es té en compte la diversitat i pluralitat que existeixen a un Municipi, Comunitat Autònoma o l'Estat. Això és així, perquè si bé poden sorgir de procediments democràtics al ser aprovats pels parlaments o plens municipals, en aquests òrgans no sempre està efectivament representada la diversitat de la societat o simplement s'invisibilitzen situacions que es donen més enllà de les elits polítiques, econòmiques i socials del país. És en aquest punt on moltes vegades les violències estructurals i culturals es fan presents i, per desgràcia, traspassen a tot l'ordenament jurídic, amb el que es redueixen algunes violències directes, però sense atendre el fons del seu origen.

Així, és important tenir en compte totes les normes jurídiques existents, però no menys important és tenir present que moltes d'aquestes han d'evolucionar per a ser més incloents de la realitat social que busquen regular i en la que busquen evitar que es creïn

conflictes i violència. Encara que ara per ara, la seva existència, ja és en gran part una garantia dels drets humans per a prevenir i sancionar les violències.

4.2 GARANTIES NO JURISDICCIONALS DELS DRETS HUMANS ENFRONT DE LES VIOLÈNCIES

Per a assegurar de manera més concreta que les normes abans descrites es compleixin, al sistema jurídic espanyol s'han previst institucions a les quals es pot acudir quan es considera que els drets humans han estat o estan sent violentats.

La primera d'elles és la Defensoria del Poble i les institucions anàlogues a aquesta a les comunitats autònomes que, al cas de Catalunya es coneix com a Sindicatura de Greuges. A més, existeixen al llarg del territori de Catalunya les sindicatures de greuges o defensories ciutadanes municipals.

Com a mandat general, a aquestes institucions els correspon controlar l'actuació de qualsevol Administració Pública (a l'àmbit de les seves competències territorials) i als seus agents, emprant com a paràmetre principal d'aquesta avaluació i control els drets fonamentals. Així, exerceixen un control de l'activitat administrativa diària i defensen els drets reconeguts a la Constitució, l'Estatut d'Autonomia i la normativa municipal, respectivament.

És important assenyalar que no tenen competència per a tramitar queixes referides al funcionament de l'Administració de Justícia, això és, estan fora del seu abast totes les actuacions a jutjats i tribunals, perquè de la disciplina i el bon acompliment d'aquests s'encarrega el Consell General del Poder Judicial.

La seva activitat de control es pot dur a terme per decisió pròpia de l'òrgan, conegut generalment com d'ofici, però també a petició de l'òrgan legislatiu del qual per regla general depenen, així com per la queixa presentada per qualsevol persona.

A partir d'això, duen a terme una recerca a fi de determinar si va haver-hi o no una actuació incorrecta per part de l'administració i/o els seus agents. Tots els poders públics estan obligats a auxiliar, amb caràcter preferent i urgent, a la Defensoria amb les seves recerques i inspeccions. De trobar algun tipus d'irregularitat, a la seva resolució pot: a) suggerir la modificació dels criteris utilitzats per a la producció d'actes i resolucions de l'Administració Pública; b) suggerir a l'òrgan legislatiu competent o a l'Administració la modificació de normes que poden provocar situacions injustes o perjudicials per als administrats; o c) instar de les autoritats administratives competents

24. Article 282 bis. 4 del Real Decret de 14 de setembre de 1882 pel que s'aprova la Llei d'Enjudiciament Criminal.

25. Article 304 ter de la Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal.

l'exercici de les seves potestats d'inspecció i sanció. A més, en tot cas pot formular a les autoritats i funcionariats de les Administracions Públiques advertiments, recomanacions, recordatoris dels seus deures legals i suggeriments per a l'adopció de noves mesures.

Les autoritats i persones funcionàries estan obligats a respondre per escrit. De no atendre's les seves recomanacions, advertiments, suggeriments i recordatoris, pot posar en coneixement d'aquesta situació a l'òrgan legislatiu del que depèn.

Així, encara que si bé aquestes defensories o sindicatures no tenen una força jurídica imperativa amb les seves decisions finals, són un instrument del que es disposa per a evitar que les Administracions violentin els drets de la ciutadania en la seva activitat diària. I si bé, per regla general, les seves actuacions es poden dirigir a violències directes, amb la possibilitat que tenen de suggerir la modificació de normes que poden provocar situacions injustes o perjudicials per a la ciutadania, existeix la possibilitat d'ocupar-se, almenys en part, de violències estructurals o culturals contingudes al sistema normatiu que apliquen les administracions.

L'altra garantia institucional no jurisdiccional és el Ministeri Fiscal, que com a missió promoure l'acció de la justícia en defensa de la legalitat, dels drets de la ciutadania i de l'interès públic tutelat per la Llei, d'ofici o a petició de les persones interessades, així com vetllar per la independència dels Tribunals i procurar davant aquests la satisfacció de l'interès social.

Per a complir amb aquesta missió de garant dels drets de la ciutadania, se li encomanen una sèrie de competències específiques, com la d'exercitar accions penals i civils derivats de delictes o oposar-se a les exercitades per uns altres; rebre denúncies, enviant-les a l'autoritat judicial; intervenir al procés penal instant l'adopció de mesures cautelars o la pràctica de diligències; instruir el procediment de responsabilitat penal de menors; assumir o promoure la representació i defensa en judici i fora d'ell dels qui no puguin actuar per si mateixos, fomentar l'auxili judicial internacional.

D'igual manera ha de vigilar que es respectin les institucions constitucionals, els drets fonamentals i llibertats públiques amb quantes actuacions exigeixi la seva defensa; intervenir als processos judicials d'empara, així com a les qüestions d'inconstitucionalitat; interposar recurs d'empara constitucional, així com intervenir als processos que coneix el Tribunal Constitucional en defensa de la legalitat, per exemple.

Així, és una institució a la qual se li atorga la representació de l'interès públic a fi que es respecti l'Estat

de Dret i els drets humans. En aquest sentit, ha de ser considerada com una institució que té per finalitat intervenir a tota situació en la qual no hi hagi un interès particular i s'estiguin posant en risc o afectant els drets de la ciutadania. La seva missió es dirigeix especialment a atendre les violències directes, encara que molt podria fer per la lluita de les violències estructurals i culturals si el concepte de "interès públic" fos més enllà dels interessos i necessitats de majories privilegiades o ben posicionades a les esferes jurídiques, per a incloure també als qui històricament han estat excloses de moltes esferes de la vida pública quotidiana a les ciutats i pobles.

No hi ha cap dubte que, si funcionessin de manera eficaç i inclusiva, aquestes dues institucions que són les garanties no jurisdiccionals dels drets humans, aquests drets es veurien menys violentats per les administracions i per les persones particulars; la qual cosa ajudaria en molts àmbits a reduir els conflictes i, a conseqüència d'això, la violència. Però part del problema està, d'una banda, en el fet que per les grans desigualtats estructurals i discriminacions històriques, moltes persones no poden accedir a aquestes institucions i, per un altre, des d'aquestes institucions segueixen sense veure o almenys interessar-se efectivament per violències estructurals i culturals que afecten grans sectors de la societat, limitant-se a fer el possible enfront de les violències directes, encara que per desgràcia, això que es considera "el possible" no és en molts casos la prevenció sinó solo la reacció tardana davant la vulneració de drets.

Sense ser menys importants que els anteriors, però si més recents i amb competències més limitades, també s'han de tenir presents com a garanties no jurisdiccionals a Catalunya l'Autoritat Catalana de Protecció de Dades, l'Oficina Antifrau de Catalunya o l'Agència Catalana de Consum, així com l'Oficina per la No Discriminació (OND) de Barcelona davant els qui es poden presentar queixes a l'àmbit competencial de cadascuna. I també serà rellevant, de posar-se en marxa, l'Òrgan per a la Igualtat de Tracte i no discriminació (OPIND) que ha creat la Llei d'Igualtat de Catalunya.

4.3 GARANTIES JURISDICCIONALS DELS DRETS HUMANS ENFRONT DE LES VIOLÈNCIES

El tercer gran grup de drets i institucions que existeixen per a protegir els drets humans quan aquests es veuen violentats tenen a veure amb el treball dels tribunals i els mitjans de defensa que es poden fer valer davant aquests.

La primera garantia és al mateix temps un dret humà, que és el dret a la tutela judicial efectiva. Això és, el dret

de tota persona a ser escoltada per un jutge o tribunal competent. La tutela judicial efectiva o el dret d'accés a la justícia és un dret que està reconegut a l'Estatut de Catalunya (art. 38), a la Constitució espanyola (art. 24.1), al Conveni Europeu de Drets Humans (art. 6.1) i al Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics (art. 14.1) i és la base de la possibilitat que ha de tenir tota persona de defensar els seus interessos i drets a tots els àmbits.

De manera més concreta, significa que tota persona té el dret a promoure un recurs judicial si considera que els seus drets estan sent afectats, a ser part d'un procés en el qual s'analitzi la situació abans descrita, a rebre una resolució respecte al problema plantejat i al fet que es compleixi aquesta resolució, li sigui o no favorable.

La segona garantia està estretament vinculada amb l'anterior i es refereix a les anomenades garanties processals, això és, el conjunt de requisits mínims que s'han de complir a tot procés, com són: a) accedir davant un jutge ordinari predeterminat per la llei, a la imparcialitat del jutge, a la defensa i assistència jurídica, al fet que sigui un procés públic, al fet que es desenvolupi el procés sense dilacions indegudes, a poder aportar proves, a no declarar contra si mateixos, a no confessar-se culpables i a la presumpció d'innocència.

La tercera garantia es refereix ja en concret a la mena de procés que servirà per a garantir la integritat dels drets. És a dir, al mitjà específic que es pot fer valer per a defensar els drets d'acord amb la seva naturalesa, el lloc on ocorre i/o les autoritats o persones que han violentat els drets i llibertats. Aquesta garantia es manifesta de tres principals formes: a) recursos ordinaris, b) empara constitucional i c) protecció internacional.

Els recursos ordinaris són els que estan prevists a una pluralitat de processos judicials als àmbits civil, penal, contenciós-administratiu i social. Tots aquests estan creats per a resoldre controvèrsies de molts tipus, incloses les vinculades amb l'afectació de drets fonamentals. No és la nostra intenció detallar tots i les característiques que cadascun té per no ser l'objecte central d'aquest document, per la qual cosa es suficient el seu esment a fi que es conegui la seva existència.

L'empara constitucional és el que es presenta i tramita davant el Tribunal Constitucional per a aconseguir la protecció dels drets fonamentals i llibertats públiques reconeguts als articles 14 a 29 i 30.2 de la Constitució. És a dir, no serveix per a reclamar la protecció de tots els drets fonamentals continguts a la Constitució. De

fet, deixa fora de protecció drets que són especialment rellevants per a combatre les violències estructurals o culturals, com podrien ser: la protecció social, econòmica i jurídica de la família; una distribució de la renda regional i personal més equitativa; el deure de treballar i el dret al treball, a la lliure elecció de professió o ofici, a la promoció a través del treball i a una remuneració suficient per a satisfer les seves necessitats i les de la seva família, sense que en cap cas pugui fer-se discriminació per raó de sexe; la protecció de la salut; el dret a gaudir d'un habitatge digne i adequat, entre altres.

És un recurs que només es pot presentar si abans s'han esgotat les vies judicials ordinàries procedents, per la qual cosa, per regla general, s'ha de presentar després d'haver intentat la protecció dels drets davant un jutge o tribunal civil, penal, contenciós-administratiu o social, segons el cas. El pot presentar qualsevol persona i també el poden presentar la Defensoria del Poble i el Ministeri Fiscal. No és la nostra intenció detallar totes les seves característiques i procediments, simplement ens interessa ara que es conegui la seva existència i deixar establertes les complexitats tècniques que presenta per a poder exercir-ho de manera efectiva per la protecció de drets.

Finalment, la protecció internacional és la possibilitat que es té d'acudir davant òrgans internacionals de drets humans a denunciar l'incompliment de les obligacions internacionals adquirides per l'Estat espanyol. La instància més coneguda és el Tribunal Europeu de Drets Humans, però també es pot acudir davant els comitès especialitzats de Nacions Unides als quals Espanya els ha reconegut la seva competència. El primer sol ser més conegut i efectiu que els segons perquè dicta sentències i no recomanacions com aquests últims. En tot cas, en qualsevol de les dues instàncies internacionals es tracta d'òrgans especialitzats en drets humans davant els quals es desenvolupa un procediment per a determinar si algun agent de l'Estat, sigui del nivell que sigui i de qualsevol dels poders (executiu, legislatiu o judicial) o fora d'aquests però com a òrgan de l'Estat, ha incomplert els continguts mínims dels drets humans establerts als tractats ratificats per l'Estat espanyol.

Per a acudir davant aquestes instàncies internacionals, per regla general, s'han d'esgotar abans els recursos interns. Això és, s'han d'intentar les opcions abans descrites i només si no s'ha obtingut davant elles una protecció efectiva dels drets i llibertats, ja es pot acudir davant els òrgans internacionals. En principi, qualsevol persona o grup de persones poden acudir davant aquestes instàncies internacionals, però han de fer-ho dins dels terminis previstos per

a aquest fi. En general, només es poden denunciar violacions de drets civils i polítics, ja que de tots els òrgans possibles per a denunciar a l'Estat espanyol, només el Comitè de Drets Econòmics, Socials i Culturals pot rebre denúncies per afectacions a aquests drets. Com als anteriors, no és la fi d'aquest document detallar totes les seves característiques i procediment, sinó només donar a conèixer la seva existència com a possibilitat d'actuar quan els drets humans han estat violentats.

Com pot veure's d'aquesta descripció general, el primer gran problema de les garanties jurisdiccionals és que no tota persona té accés efectiu a aquestes, no perquè no se li reconegui el dret bàsic a la tutela judicial, sinó més aviat pels costos econòmics, requeriments tècnics i dificultats que es tenen en algunes regions per a accedir a jutjats i tribunals. Amb el que, això mateix, més que ser una solució davant tots els tipus de violència, més aviat pot reforçar les violències estructurals i/o culturals.

A més, com es pot veure a partir de les seves característiques i els drets que es poden reclamar davant les diferents instàncies, estan dissenyats més cap a l'atenció de les violències directes que a la possibilitat real d'incidir a les violències estructurals i culturals, a més del que abans hem assenyalat.

Si totes aquestes garanties jurisdiccionals poguessin ser accessibles per a totes les persones, serien sens dubte una opció important per a solucionar conflictes i evitar violències. Per desgràcia, tant per les seves característiques, com pel seu funcionament, només serveixen en part per a això, perquè grans sectors de la població continuen sense la possibilitat d'exercir de manera efectiva el seu dret a la tutela judicial.

4.4 GARANTIES CIUTADANES DELS DRETS HUMANS ENFRONT DE LES VIOLÈNCIES

Aquestes garanties són la possibilitat que té la ciutadania de denunciar, donar a conèixer i expressar el seu rebuig o oposició a situacions que violenten els drets humans a la comunitat més pròxima a la qual es viu o a les situacions globals que d'una o altra forma ens afecten.

Com a persones tenim el dret a associar-nos perquè de manera conjunta puguem treballar en la garantia i defensa dels drets humans, en la solució de conflictes i per a viure en societats pacífiques, entre altres tantes coses més. També, tenim el dret de reunir-nos pacíficament a espais públics o privats per a realitzar tot tipus d'activitats, per la qual cosa fer-ho amb la finalitat que es vegi quants som els qui volem drets per a totes les persones, és sempre una possibilitat. I

d'igual forma, tenim el dret d'expressar idees, per desagradables que siguin, sempre que no incitin a l'odi, la discriminació de qualsevol tipus o la violència, per la qual cosa amb més raó ho podem fer si és per a donar a conèixer situacions on s'estan violentant drets humans, per a informar de casos en els que els conflictes estan creixent, per a difondre les situacions d'impunitat i injustícia, entre altres.

Si podem fer tot això, si podem exercir el nostre dret d'associació, llibertat de reunió pacífica i llibertat d'expressió, tenim en l'individual i en lo col·lectiu una garantia que cap violació de drets humans quedarà sense conèixer-se, que cap cas d'impunitat passarà a l'oblit, que tota injustícia que nodreix les violències serà posada en evidència, encara que els mitjans i vies institucionals només vulguin invisibilitzar-ho.

Així, l'organització col·lectiva és, ha estat i serà una de les garanties que com a societat civil que forma part d'un lloc tenim per a defensar els nostres drets, per a solucionar els conflictes i treballar per posar fi a les violències, i aquí sí, no només les directes.

Podria veure's com un simple exercici de drets més, però pot ser una cosa molt més potent i transformador que això, perquè si com a societat organitzada volem canvis a les tres garanties que abans hem analitzat, aquesta garantia ofereix tantes possibilitats com idees puguin sorgir, tantes solucions com organització col·lectiva aconseguim mobilitzar, tanta esperança com utopies d'un món millor se sumin.

4.5 EL DRET A LA CIUTAT COM A PUNT DE TROBADA DE TOTES LES GARANTIES DELS DRETS HUMANS ENFRONT DE LES VIOLÈNCIES

El Dret a la Ciutat ha estat definit per ONU HÀBITAT com el dret de tots els habitants a habitar, utilitzar, ocupar, produir, transformar, governar i gaudir ciutats, pobles i assentaments urbans justos, inclusivament, segurs, sostenibles i democràtics, definits com a béns comuns per a una vida digna.

Atesa aquesta definició i tot el que hem vist abans, semblaria que del que es tracta és de donar-li efectivitat al conjunt de normes que ja reconeixen drets específics que incideixen al desenvolupament d'una persona a una ciutat, un poble o un assentament urbà. Però també, que les garanties institucionals, de requerir-se, compleixin amb la funció que tenen encomanada atenent les necessitats i situacions específiques de cada ciutat, poble o assentament urbà.

És a dir, que el conegut com a dret a la ciutat és, en realitat, una crida al fet que tot el sistema normatiu i

institucional vinculat amb els drets humans sigui assumit de manera efectiva per i a les organitzacions humanes més pròximes que són els pobles, els assentaments urbans i les ciutats. És a dir, que les organitzacions de govern més pròximes a les persones assumeixin les seves responsabilitats, però al mateix temps defensin els seus entorns i hàbitats enfront d'administracions "superiors" o interessos privats. A més de que la ciutadania exerceixi els seus drets i al mateix temps compleixi amb els seus deures enfront dels drets d'altres persones.

Això és evident quan, en paraules d'ONU HÀBITAT (2020),²⁶ el dret a la ciutat té els següents components:

- Una ciutat/assentament humà lliure de discriminació per motius de gènere, edat, estat de salut, ingressos, nacionalitat, origen ètnic, condició migratòria o orientació política, religiosa o sexual.
- Una ciutat/assentament humà d'igualtat de gènere, que adopti totes les mesures necessàries per a combatre la discriminació contra les dones i les nenes en totes les seves formes.
- Una ciutat/assentament humà de ciutadania inclusiva on tots els habitants (permanents o temporals) siguin considerats ciutadania resident i se'ls tracti amb igualtat.
- Una ciutat/assentament humà amb una major participació política en el definició, execució, seguiment i formulació de pressupostos de les polítiques urbanes i l'ordenació del territori amb la finalitat de reforçar la transparència, l'eficàcia i la inclusió de la diversitat dels habitants i de les seves organitzacions.
- Una ciutat/assentament humà que compleixi les seves funcions socials, és a dir, que garanteixi l'accés equitatiu i assequible de totes les persones a l'habitatge, els béns, els serveis i les oportunitats urbanes, en particular per a les dones, els grups marginats i les persones amb necessitats especials.
- Una ciutat/assentament humà amb espais i serveis públics de qualitat que millorin les interaccions socials i la participació política, promoguin les expressions socioculturals, abracin la diversitat i fomentin la cohesió social.
- Una ciutat/assentament humà amb economies diverses i inclusives que salvaguardi i asseguri l'ac-

cés a mitjans de vida segurs i treball decent per a tots els seus residents.

- Una ciutat/assentament humà sostenible amb vincles urbà-rurals inclusivament que beneficiï a les persones empobrides, tant a zones rurals com urbanes, i asseguri la sobirania alimentària.

Com pot observar-se d'aquests components, l'eix que creua a tot l'anterior és la igualtat i la no discriminació. Dos drets i principis jurídics que han de veure's reflectits al reconeixement, exercici i gaudi de tots els drets humans, però també tenir-se presents per les garanties institucionals quan aquestes exerceixen les seves funcions, perquè sense això, difícilment podrem parlar de societats justes.

Amb el que es demostra que un dels principals problemes que té el reconeixement i garantia dels drets humans, com ja es deia abans, és que, encara que a pràcticament tots els casos es reconeix a "tota persona", a la pràctica i realitat molts sectors de la població han quedat exclosos, han estat discriminats i invisibilitzats en l'exercici, ús i gaudi dels drets humans. Això sembla demostrar que, els drets humans han resultat insuficients per a contrarestar les violències estructurals i culturals, i només mitjanament suficients per a atendre violències directes, majoritàriament, de persones que no han estat discriminades històricament, ja que aquestes continuen reclamant aquests mínims que haurien de ser una realitat per a tota persona.

D'aquesta manera, els pobles, assentaments urbans i ciutats són l'espai geogràfic i de relacions humanes on s'ha de fer possible i efectiu el contingut dels drets humans, evitant que siguin violentats perquè, a partir d'això, no es generin conflictes i s'evitin, en principi, violències directes. Però també, perquè aquests drets i garanties serveixin efectivament per a combatre les violències estructurals i culturals, que com hem assenyalat, és una dels grans deutes dels drets humans.

Així, l'incompliment dels continguts mínims dels drets humans i les insuficiències de les seves garanties són l'origen de diferents violències, perquè el simple fet que no es garanteixin és en si mateix una forma de violència. Pel que, el respecte, la garantia i la protecció dels drets humans és un aspecte essencial per a la prevenció i eradicació de les violències, i les comunitats humanes més pròximes a la nostra vida quotidiana, el primer lloc on aquests han de ser una realitat per a construir societats on es convisqui en pau.

26. Disponible a: <https://onuhabitat.org.mx/index.php/componentes-del-derecho-a-la-ciudad>

5. CONCLUSIONS I RECOMANACIONS

Al terreny conceptual, és necessari avançar a canviar valors arrelats al pensament humà i que sustenten les polítiques públiques actuals:

- Deixar d'entendre la pau com a absència de guerra o conflicte armat: cal passar a entendre la pau en sentit positiu com a justícia social, satisfacció de necessitats bàsiques i ple exercici de drets humans per totes i tots.
- Deixar d'entendre que la violència només es manifesta quan es produeixen atacs directes a les persones: existeixen violències, no tipificades com a delictives, que afecten la vida quotidiana, com haver d'emigrar per a millorar la vida, mercantilitzar la ciutat, especular amb els habitatges o no tenir recursos econòmics suficients per a gaudir de serveis públics com a aigua, llum o medicaments.
- Hem d'avançar a incorporar la cultura de pau i la noviolència com a eixos de pensament que guïïn les activitats o accions de la societat civil i les polítiques públiques; hem de deixar de banalitzar la cultura violenta imperant.
- Les garanties dels drets humans que busquen prevenir i sancionar els actes de violència que els afec-

ten han de parar atenció no només a les violències directes, sinó també a les estructurals i culturals si es vol posar solució de fons.

Quant a la violència estructural, podem afirmar que aquesta és més reduïda que en altres continents a causa de la cobertura de llindars mínims de necessitats bàsiques a una majoria de la ciutadania, a conseqüència d'una llarga trajectòria d'existència de polítiques de protecció dels drets als àmbits de salut, educació, serveis socials i altres, que han reduït les conseqüències negatives dels forts nivells de desigualtat socioeconòmica i territorial. Aquests elements han permès gaudir d'un cert nivell de pau positiva. Això ens porta a concloure que, davant el neoliberalisme imperant, cal defensar el sistema de protecció social, i que no podem permetre reculades o fissures a aquest.

La gratuïtat i universalització de l'accés als drets bàsics, a través de serveis públics no monetaritzats, podria explicar els nivells baixos de violència quotidiana directa a les nostres ciutats malgrat els nivells alts de desigualtat econòmica. Ja que cobreixen necessitats bàsiques que el poder adquisitiu de les classes populars, en cas d'haver de pagar-los, no els permetria cobrir. Actualment assistim a una situació d'incertesa sobre el risc de pèrdua de qualitat i universalitat dels sistemes de protecció social i garantia de drets. És necessari revertir la tendència d'augment de la bretxa

de desigualtats, cal disminuir-la, és el millor antídota a la violència i ajuda a millorar la pau i convivència entre les persones que compartim la ciutat.

L'incompliment dels continguts mínims dels drets humans i les insuficiències de les seves garanties són l'origen de diferents violències, perquè el simple fet que no es garanteixin és, en si mateix, una forma de violència. Per això, el respecte, la garantia i la protecció dels drets humans és un aspecte essencial per a la prevenció i erradicació de les violències.

Cal ressaltar la importància del paper de les polítiques públiques. La reducció de la violència estructural i directa és abordable des de les polítiques públiques municipals, en la mesura en què es dirigeixen a assegurar l'accés i l'exercici dels drets bàsics per part de les persones que transiten la ciutat. La pregunta és si poden ser eficaces en la reducció de les desigualtats i discriminacions per si soles.

Els pobles, assentaments urbans i ciutats són l'espai geogràfic i de relacions humanes on s'ha de fer possible i efectiu el contingut dels drets humans, evitant que siguin violentats perquè, a partir d'això, no es generin conflictes i s'evitin, en principi, violències directes. Però també, perquè aquests drets i garanties serveixin efectivament per a combatre les violències estructurals i culturals.

De manera general es fan quatre grans recomanacions:

1. LA CONVIVÈNCIA I LA PAU SÓN COSA DE TOTES LES PERSONES QUE TRANSITEN LA CIUTAT

En primer lloc, és necessari que des del municipi es comuniquin més i millor les actuacions públiques que es duquin a terme i l'objectiu d'aquestes. No es tracta de desenvolupar grans campanyes publicitàries, sinó micro-comunicacions a la ciutadania i a organitzacions de la societat civil. En la mesura que sigui possible, algunes campanyes publicitàries poden ser comunes a tots els municipis.

L'objectiu/contingut d'aquestes comunicacions pot tenir un doble sentit, d'una banda, valorar en positiu elements de convivència que s'estan donant a la ciutat; i, d'altra banda, recollir comportaments que

cal modificar per a millorar la vida conjunta de tota la ciutadania.

2. LA PARTICIPACIÓ CIUTADANA

La ciutadania participa indirectament a les decisions polítiques governamentals a través del vot. Però la participació de la societat civil ha d'anar més enllà, de manera que puguin accedir a la presa de decisions en temes que són del seu interès i involucrar-se no només en qüestions que afecten el desenvolupament de les seves vides, sinó involucrar-se en l'execució d'activitats concretes.

Els governs locals han de perdre la por a la participació ciutadana, han de perdre la por de perdre el control de la gestió de petits o grans projectes. La col·laboració i participació de la ciutadania és una garantia de sostenibilitat en el temps.

3. IGUALTAT I INCLUSIÓ

Cal basar-se en que la població no és homogènia, no és uniforme i no cal caure en els estereotips majoritaris de la població. Si partim de que vivim a ciutats amb graus diversos de desigualtat i la ciutat es conforma de diverses comunitats d'identitats diverses, és necessari avançar al profund respecte a totes les persones i acceptar la diversitat.

4. EFICÀCIA DELS DRETS

Es tracta d'explicitar de manera destacada i rellevant que les polítiques públiques que es dissenyin i implementin es basin en el respecte i la garantia dels drets humans de tota persona: drets civils, drets polítics, drets econòmics, drets socials i drets mediambientals. No es pot donar per descomptat, és necessari explicitar-ho i fer-ho efectiu per a tota persona.

Només el compliment dels continguts mínims dels drets humans i l'eficàcia de les seves garanties poden ajudar a posar fi a l'origen de les diferents violències, perquè el simple fet que no es compleixin és en si mateix una forma de violència, per la qual cosa tota autoritat, en l'àmbit de les seves competències, però també la ciutadania en general en la convivència social quotidiana, hem de fer possible i exigir que això es faci efectiu per a tota persona.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES I RECURSOS ELECTRÒNICS

- Comisión de despoblación de la federación Española de Municipios y Provincias (FEMP) (2017) *Población y despoblación en España 2016*. Disponible a: http://femp.femp.es/files/566-2117-archivo/20170125%20informe_despoblacion.pdf (consultat el 21 d'abril del 2022)
- Departament d'Afers Econòmics i Socials de Nacions Unides (2018) *División de Población, diciembre 2018*. Disponible a: https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/popfacts/PopFacts_2018-1.pdf (consultat el 21 d'abril de 2022)
- Departament d'Afers Econòmics i Socials de Nacions Unides (2018) Informe The World's Cities 2018. Disponible a: https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/urbanization/the_worlds_cities_in_2018_data_booklet.pdf (consultat el 21 d'abril de 2022).
- Galtung, J. (2016). La violencia: cultural, estructural y directa. *Cuadernos de estrategia*, (183), 147-168.
- Institut Nacional d'Estadística (INE), bases de dades. <https://www.ine.es/jaxi/Tabla.htm?path=/t20/e245/p08/l0/&file=02005.px&L=0>
- Ministeri de Foment (2018) *Áreas urbanas en España 2018. Constitución, Cuarenta años de las ciudades españolas*. Disponible a: <https://apps.fomento.gob.es/CVP/handlers/pdfhandler.ashx?idpub=BAW058> (consultat el 21 d'abril de 2022)
- Rebla B. i Ordaz A. (2019) *Casi un tercio de la población española vivirá concentrada en Madrid y Barcelona dentro de 15 años*, elDiario.es. Disponible a: https://www.eldiario.es/sociedad/espana-vaciada-poblacion-madrid-barcelona_1_1677170.html (consultat el 21 d'abril de 2022)
- ONU HÀBITAT (2020) Componentes del dret a la ciutat. <https://onuhabitat.org.mx/index.php/componentes-del-dret-a-la-ciutat>

DOCUMENTS LEGISLATIUS I NORMES REFERENCIATS

- Boletín Oficial del Estado (BOE), (1978). *Constitución Española* : Artículo 18.2.
- Boletín Oficial del Estado (BOE), (1995). *Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal* : Artículo 22.4; Artículo 142; Artículo 171.4; Artículo 304; Artículo 577.1.
- Boletín Oficial del Estado (BOE), (2000). *Ley Orgánica 4/2000, de 11 de enero, sobre derechos y libertades de los extranjeros en España y su integración social* : Artículo 23.
- Boletín Oficial del Estado (BOE), (2006). *Ley Orgánica 6/2006, de 19 de julio, de reforma del Estatuto de Autonomía de Cataluña* : Artículo 16.
- Boletín Oficial del Estado, (BOE). (2015) *Ley General de la Seguridad Social. Real Decreto Legislativo 8/2015, de 30 de octubre* : Artículo 4.1; Artículo 4.2.
- Boletín Oficial del Estado (BOE), (1982). *Real Decreto de 14 de septiembre de 1982 por el que se aprueba la Ley de Enjuiciamiento Criminal* : Artículo 282 bis.
- Comunitat Autònoma de Catalunya, (2006). *Llei 13/2006, de 27 de juliol, de prestacions socials de caràcter econòmic* : Article 20.1.
- Comunitat Autònoma de Catalunya, (2007). *Llei 18/2007, de 28 de desembre, del dret a l'habitatge* : Article 7.3.

- Comunitat Autònoma de Catalunya, (2014). *Llei 11/2014, de 10 d'octubre, per garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals i per eradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia* : Article 34.5.a.
- Comunitat Autònoma de Catalunya, (2020). *Llei 19/2020, de 30 de desembre, d'igualtat de tracte i no discriminació* : Article 43.6.i.
- Consell d'Europa (CE) (1950). *Conveni Europeu per a la Protecció dels Drets Humans i de les Llibertats Fonamentals*.
- Consell d'Europa (CE) (1963). *Protocol número 4 al Conveni Europeu per a la Protecció dels Drets Humans i de les Llibertats Fonamentals*.
- Consell Plenari de l'Ajuntament de Barcelona (1998). *Ordenança sobre l'ús de les vies i els espais públics de Barcelona* : Article 18.1; Article 10.3.
- Consell Plenari de l'Ajuntament de Barcelona (2005). *Ordenança de mesures per fomentar i garantir la convivència ciutadana a l'espai públic de Barcelona* : Article 62.1.
- Consell General del Consorci de Biblioteques de Barcelona, (2013). *Normativa d'ús de les Biblioteques del Consorci de Biblioteques de Barcelona* : Article 3.a.

INFORME CENTRE DELÀS

Si valoreu les nostres recerques i vols ajudar-nos a mantenir el nostre rigor i independència, pots fer-te soci/a o fer un donatiu escanejant el codi QR o en aquest enllaç: <http://centredelas.org/fes-te-soci-a/>

CENTRE DELÀS
D'ESTUDIS
PER LA PAU

Amb el suport de:

**Diputació
Barcelona**